

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra speciální pedagogiky

Spolupráce OSPOD se zařízeními na výkon ochranné výchovy

Diplomová práce

Autor : Bc. Daniela Bittmanová

Vedoucí diplomové práce : Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Praha 2012

Prohlášení :

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím uvedených zdrojů.

Praha, červen 2012

.....

podpis

Poděkování :

Děkuji za podporu a vedení mé práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D.

Dále bych ráda poděkovala všem pracovníkům OSPOD, kteří se podíleli na mém průzkumu, za jejich ochotu, sdílnost a otevřenost.

V neposlední řadě děkuji Bc. Markétě Taraležkovové za její laskavou a praktickou pomoc při zpracování této práce.

Anotace

Předkládaná práce se zabývá problematikou spolupráce OSPOD se zařízeními na výkon ochranné výchovy.

Obsah teoretické části práce tvoří legislativní rámec dané problematiky, vysvětlení základních pojmů, působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a ukládání a výkon ochranné výchovy.

Pro praktickou část byla zvolena kvalitativní strategie průzkumu. Respondenty byli pracovníci sociálně-právní ochrany dětí.

Na základě výsledků výzkumného šetření je v práci popsáno fungování spolupráce těchto organizací.

Klíčová slova

OSPOD, sociálně-právní ochrana dětí, ochranná výchova, školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, spolupráce

Annotation

The basis of the theoretical part is the conceptualization of terms that stem from the main research question. That includes an explanation of the fundamental points of the socio-legal protection of children, protective education, facilities for institutional and protective education.

For the empirical part a qualitative strategy of research was chosen, interview method. The respondents included employees of the department of socio-legal protection of children. Based on the results of the research, the thesis describes functioning of the cooperation of both organizations.

Key words

OSPOD, socio-legal protection of children, protective education, facilities for institutional and protective education, cooperation.

OBSAH

Úvod	4
Teoretická část	
1 Vymezení sociálně právní ochrany dětí.....	4
1.1 Orgány zabezpečující sociálně-právní ochranu dětí	8
1.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností.....	10
2 Charakteristika činnosti OSPOD při péči o děti vyžadují zvýšenou pozornost	
2.1 Vedení evidence a spisové dokumentace	12
2.2. Spolupráce mezi organizacemi.....	3
2.3 Případové konference.....	14
3 Ochranná výchova	16
3.1 Ochranná výchova a její srovnání s ústavní výchovou.....	18
3.2 Podmínky uložení ochranné výchovy.....	19
3.3 Ukládání ochranné výchovy dětem mladším patnácti let	21
3.4 Ukládání ochranné výchovy mladistvým.....	21
3.5 Podmínky umístění mimo zařízení, prodloužení ochranné výchovy a propuštění z ochranné výchovy.....	22
4. Výkon ochranné výchovy.....	23
4.1 Diagnostický ústav.....	25
4.1.2 Výchovný ústav.....	26
4.1.3 Dětský domov se školou.....	27
4.2 OSPOD a sledování výkonu ochranné výchovy	28
4.2.1 Návštěvy dítěte	27
4.2.2 Návštěvy rodičů	28
4.2.3 Státní zástupce a sledování výkonu ochranné výchovy.....	29
4.2.4 Pobyt dítěte mimo ústav (dovolenky)	30
5. Základní statistické údaje	31
Praktická část	
6. Cíl průzkumu.....	35
7. Charakteristika sledovaného souboru	36
8. Metody průzkumu.....	37
9. Interpretace výsledků průzkumu	40
10. Závěr průzkumu	58

Závěr.....	60
Seznam literatury	61
Přílohy.....	62

Úvod

Diplomová práce je věnována problematice spolupráce orgánu sociálně právní ochrany dětí, (OSPOD) s dětskými domovy se školou a s výchovnými ústavu. Tyto dvě instituce jsou primárně určeny k reedukaci a v některých případech i resocializaci dětí s nařízenou ústavní výchovou. Zde jsou rovněž umístovány i děti s uloženou ochrannou výchovou, a to z důvodu, že v České republice dosud neexistuje zařízení určené jen pro výkon ochranné výchovy. Záměrně jsem v názvu práce použila označení „zařízení na výkon ochranné výchovy“, abych tak vymezila, že v předkládané práci se nebude pojednávat o dětských domovech (pečují o děti bez poruch chování) a také proto, že se chci věnovat některým aspektům ochranné výchovy a zjišťovat na ně názory pracovníků OSPOD.

Téma diplomové práce jsem si zvolila proto, neboť pracuji jako sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí a s kolegy, kteří mají na starosti děti s výchovnými problémy často přicházím do styku. Také jsem si téma vybrala proto, že jsem v dostupné literatuře nenašla autora, který by se této problematice věnoval.

Do ústavní péče jsou umístováni každoročně stovky dětí s poruchami chování, které by se daly vymezit od negativních projevů chování jako je toulání, záškoláctví až po sociálně patologické chování (trestná činnost, zneužívání alkoholu, konzumace drog, prostituce). Jedná se tedy o široké spektrum porušování společenských norem a míry jejich nebezpečnosti.

OSPOD je jednou z organizací, jejímž prostřednictvím se stát snaží o prevenci a řešení poruch chování a trestné činnosti dětí a mladistvých, tedy činí opatření na jejich ochranu. Jedním z těchto opatření je ústavní a ochranná výchova. Spolupráce OSPOD se zařízeními ve kterých se realizuje ústavní a ochranná výchova je důležitou součástí výchovně vzdělávacího procesu dítěte a cestě k jeho zařazení do společnosti.

OSPOD není izolovanou organizací, ale využívá ve své činnosti spolupráci s řadou dalších institucí, kterými jsou například soudy a státní zastupitelství, obě složky policie, Probační a mediační služba ČR, neziskové organizace,

občanská sdružení. Ve své práci se zaměřím pouze na spolupráci OSPOD s dětskými domovy se školou a výchovnými ústavu.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a praktické.

V teoretické části práce uvádím legislativní východiska, charakterizují a objasňují pojmy a skutečnosti, které v praktické části slouží k získání konkrétních obsahů, které pomohou zodpovědět hlavní výzkumnou otázku. V praktické části popisují metodu průzkumu a vyvozují závěry.

Cílem předkládané práce je zhodnotit rozsah a kvalitu spolupráce OSPOD se zařízeními, ve kterých se realizuje ochranná výchova. Dalším záměrem práce je analyzovat některé aspekty ochranné výchovy z pozice pracovníků OSPOD.

Průzkum by měl rovněž vnést jistý vhled do objasnění fungování spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Na tomto místě je vhodné rovněž poukázat na skutečnost, že z hlediska terminologie jsou v této práci pro označení jedince využívány dva pojmy. Pojem „dítě“, kterým je dle Úmluvy o právech dítěte, rozuměn každý jedinec mladší osmnácti let a pojem

„mladiství“ podle zákona č. 218/2003, který mladistvým rozumí toho, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku.

Pro pracovníka OSPOD používám též termín kurátor pro mládež.

Teoretická část

1. Vymezení sociálně - právní ochrany dětí

Co se rozumí sociálně - právní ochranou dětí vyjadřuje konkrétně zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který vymezuje sociálně - právní ochranu dětí v § 1 jako:

- a) „ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.“

(§1/1 z. č. 359/1999 Sb.,)

Základními právními předpisy, které zavazují stát a jím určené orgány a instituce k poskytování sociálně - právní ochrany dětí jsou Ústava České republiky, Listina základních lidských práv a svobod a Úmluva o právech dítěte.

V zákoně o sociálně - právní ochraně dětí jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou obsažena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou např. zákon o rodině č. 94/1963 Sb., občanský soudní řád č. 99/1963 Sb., trestní zákon č. 140/1961 Sb., zákon 40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, zákon o sociálních službách, zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách,

1.1 Orgány zabezpečující sociálně-právní ochranu dětí

Obecnými orgány určenými k ochraně dětí jsou soudy a k poskytování sociálně právní ochrany pak specializované orgány. Ty určuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 v § 4. Jsou jimi :

- krajské úřady
- obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí),
- obecní úřady
- ministerstvo práce a sociálních věcí
- Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

„Sociálně právní ochranu dětí dále zajišťují:

a) obce v samostatné působnosti

b) kraje v samostatné působnosti

c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí

d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny“

(§4/2 zákon. č. 359/1999 sb.)

1.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností

Zkratka OSPOD je označení pro orgány sociálně - právní ochrany dětí a používá se pro oddělení péče o děti příslušných obecních či městských úřadů.

Protože především obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon

nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí.

Mezi pravomoci úřadu obce s rozšířenou působností mimo jiné patří podávání návrhu soudu na nařízení ústavní výchovy, na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy.

Obecních úřadů obcí s rozšířenou působností je v České republice 205¹, jsou to tzv. obce III. stupně, všechny jsou městy a jejich obecní úřady jsou městskými úřady. Oproti ostatním obecním úřadům mají některé oblasti působnosti navíc, a to nejen pro svůj vlastní správní obvod, ale i pro další obce v okolí. Obce s rozšířenou působností vznikly po zrušení okresních úřadů, kdy v roce 2003 převzali podle zákona č. 128/2002 Sb., o obcích, zhruba 80 % jejich působnosti. Na větších úřadech bývá OSPOD rozdělen na oddělení sociální prevence a oddělení sociálně právní ochrany dětí. Každé oddělení má sice specifickou činnost, navzájem ale spolupracují a jejich činnosti se pak velmi často prolínají. Na oddělení sociální prevence pracují sociální pracovníci nazývaní kurátoři pro mládež, na oddělení sociálně právní ochrany pak sociální pracovnice. Na menších úřadech však oddělení nebývají rozdělena, ale jsou pouze rozděleny funkce sociálních pracovníků a kurátorů.

2 Činnost OSPOD při péči o děti vyžadují zvýšenou pozornost

Děti, které vyžadují zvýšenou pozornost jsou ty u kterých se vyskytlo záškoláctví, opakované a hrubé porušování školního řádu, děti, které nerespektují autoritu rodičů, učitelů, užívají alkohol, drogy, dopouštějí se trestné nebo přestupkové činnosti nebo činů jinak trestných, žijí se prostitutí. Zvýšená pozornost je také věnována dětem, které se dopouštějí útěků od rodičů.

---

¹ Zákon č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností, ve znění zákona č. 387/2004 Sb.

„Pro péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost je orgánem sociálně právní ochrany příslušným podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže zákon č. 218/2003 Sb., obecní úřad obce s rozšířenou působností“ (§33 zákona č. 359/1999 Sb.).

OSPOD jako stěžejní provádí následující :

- poskytuje sociálně právní, výchovné, případně psychologické poradenství dětem a rodičům při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací. Zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných zařízení.
- provádí sociální šetření, kontrolní činnost
- na základě písemných požadavků orgánů činných v trestním řízení podává zprávy o dětech, které se dopustily trestné činnosti
- účastní se úkonů v přípravném řízení (výslech, seznámení s výsledky vyšetřování ..), hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých, kde aktivně využívá svá práva daná zákonem, včetně opravných prostředků
- dle zákona o rodině podává návrhy na výchovná opatření (dohled, napomenutí, omezení) a sleduje jejich účinnost
- podává návrhy na předběžné opatření, na nařízení ústavní nebo ochranné výchovy
- podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení (zajištění dokladů, místa, doprovodu dítěte) ve spolupráci se soudem
- navštěvuje děti a mladistvé, kteří jsou umístěni v ústavních zařízeních a věznicích
- spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách dětí u kterých je vykonávána ústavní výchova nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny
- analyzuje situaci v oblasti patologických jevů u dětí ve svém obvodu a podílí se na organizování a realizaci preventivních opatření směřujících proti kriminalitě mládeže, alkoholismu a drogové závislosti
- zúčastňuje se trestního řízení proti mladistvým
- účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích

- spolupracuje se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, se školami, zdravotnickými zařízeními, občanskými sdruženími, úřady práce, charitativními a jinými organizacemi, probační a mediační službou atd.

2.1 Vedení spisové dokumentace

OSPOD i školská zařízení si vedou svou vlastní dokumentaci o dítěti. OSPOD tuto povinnost ukládá zákon 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí v ustanovení § 54 a §55. *„Spisová dokumentace obsahuje zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů, údaje o výchovných poměrech těchto dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině, záznamy s jednáním s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů“* (§55 zákon č. 359/1999Sb.)

Vedení dokumentace slouží k ucelenému obrazu všech informací, které pracovníci o dítěti a jeho rodině mají a na základě kterých se několikrát ročně vypracovává písemná zpráva pro soud. V řadě případů soudce nahlíží na tyto zprávy, jako na stěžejní dokumenty. Z toho důvodu musí písemné zprávy poskytovat validní informace a stěžejní fakta pro jeho rozhodování.

2.2 Spolupráce mezi organizacemi

Spolupráce je významná v jakékoli oblasti lidské činnosti, ve které se více subjektů snaží o dosažení stejného cíle. Umožňuje totiž spojením sil realizovat lepší výsledky, než kterých by byli schopni dosáhnout jednotlivci.

Spolupráci můžeme definovat tak, že je to *„společná činnost jedinců nebo větších společenstev na vzájemně stanovených cílech, případně dohodnutými metodami, na místo činností nezávislých nebo navzájem soupeřících.“* (Hartl, Hartlová, 2010, str. 545)

Kooperace OSPOD se školskými zařízeními vychází ze zákona o sociálně právní ochraně dětí, v zásadě se jedná o § 29 a 30, které určují povinnost

OSPOD sledovat realizaci ústavní a ochranné výchovy. Dále je vzájemná spolupráce vymezena zákonem

109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově, který upravuje podmínky průběhu ústavní a ochranné výchovy.

Každá organizace má jinou část zodpovědnosti a jinou náplň práce, ale vzájemná spolupráce přispívá k celkovému pohledu na situaci. Zabývají se také odlišnou oblastí života dítěte a proto je nutné, aby si navzájem předávali informace. OSPOD má řadu informací od rodičů a příbuzných týkající se rodinného života, zprávy lékařů a různých odborníků, ale musí zvážit, zda všechny tyto informace poskytnout zařízení, jestli jsou podstatné pro náhled a řešení situace dítěte.

Sdělování informací při spolupráci je poměrně diskutabilní. Pracovník OSPOD je zavázán mlčenlivostí o skutečnostech, se kterými se při výkonu sociálně - právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámil. V zákoně není nijak ošetřena možnost ani způsob, jakým si spolupracující pracovníci mohou informace sdělovat. Na druhou stranu ustanovení § 57 stanoví povinnost zachovávat mlčenlivost i jiným fyzickým osobám, které se při spolupráci s OSPOD seznámily s údaji, o nichž jsou pracovníci OSPOD povinni zachovávat mlčenlivost. Z toho vyplývá, že zákon jakoby předpokládá, že informace o dítěti a jeho rodině mohou být sdělovány dalším pracovníkům, ale již se nezabývá tím, v jakých situacích k tomu může docházet. Jak uvádí Bechyňová (2008) v případech spolupráce platí, že *„každá instituce je oprávněna k získání pouze takových informací, které jsou nezbytně nutné pro další práci s dítětem.“* (Bechyňová, 2008, s. 91)

Odstavec šest usnesení §55 určuje, že pracovník OSPOD je oprávněn údaje obsažené ve spisové dokumentaci využít pouze v zájmu dítěte při zajišťování sociálně – právní ochrany a můžeme z něj tedy dovodit, že záleží na posouzení samotného pracovníka OSPOD, zda vyhodnotí, že sdílení informací o dítěti s ostatními odborníky je v daném případě zájmem dítěte.

2.3 Případové konference

„V současné době není podíl terénní práce s rodinou na výkonu sociálně-právní ochrany dětí zdaleka optimální a to zejména v důsledku nedostatečné kapacity pracovníků pro práci s klientem a z důvodu velkého množství klientů na jednoho pracovníka.“ (Pilař, 2009, s. 11) Tento stav a další problémové aspekty péče o ohrožené děti má změnit reforma systému péče o ohrožené děti, kterou se v roce 2009 vláda začala zabývat. Tato reforma je nazývána Národním akčním plánem k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Děje se po etapách a do roku 2018 by měla být celá uskutečněna. Jedním z cílů této reformy bylo zpracování metodiky návaznosti jednotlivých složek péče o děti s modelem multidisciplinární spolupráce, který by umožňoval tvorbu multidisciplinárních týmů setkávajících se na případových konferencích. V připravované novele zákona č. 359/1999 Sb., již má kurátor pro mládež tyto případové konference k projednání situace dítěte a jeho rodiny pořádat. Ministerstvo práce a sociálních věcí charakterizuje případovou konferenci jako *„odbornou diskusi zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny; účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení. Setkání se uskuteční určení odborníci za účelem řešení konkrétního problému, uskutečňuje se za/bez účasti dítěte a jeho rodiny nebo osob odpovědných za výchovu dítěte.“* (MPSV, 2012)

V rámci péče o ohrožené děti je třeba, aby rodina dítěte byla připravena a ochotna spolupracovat. Je tedy důležité, aby se dítě a jeho rodina případové konference

zúčastnili. Případová konference jako jeden z nástrojů pomoci v systému péče o ohrožené dítě umožňuje, aby dítě stálo skutečně ve středu zájmu. A to nejen odborníků, ale zejména své vlastní rodiny. *„...Primární odpovědnost za blaho dítěte ovšem náleží rodičům, nikoli státu či konkrétnímu poskytovateli odborné služby, a pro rodinu není užitečné a obvykle ani žádoucí, přebírají-li ji na sebe odborné subjekty automaticky...“* (Úmluva o právech dítěte 104/1991 Sb.).

Případová konference je vhodná pro řadu případů ohroženého dítěte a jeho rodiny.

Například při chystané změně prostředí dítěte (náhlé i plánované), výraznějších výchovných nebo školních problémů dítěte, pro revidování dlouhodobého umístění dítěte mimo rodinu.

Ohrožené rodiny se často potýkají s četnými problémy, jež si vyžadují komplexní řešení. Multidisciplinární přístup umožňuje odborníkům spojit svoje vědomosti, dovednosti a zkušenosti a poskytnout rodinám právě takovou komplexní pomoc, jakou jejich situace vyžaduje.

„OSPOD je jediná organizace, která má ze zákona oprávnění rodinu sama kontaktovat, a jako jediná má aktivní legitimaci k výkonu SPOD, což z ní činí jedinou ze zákona zodpovědnou instituci k zakládání multidisciplinárního týmu a svolávání případových konferencí.“ (Hrdinová, 2010)

V českém prostředí je spíše než multidisciplinární tým znám pojem případová konference, kterou se označuje setkání. Případové konference jsou jedním ze základních znaků sanace rodiny. *„Je to plánované a koordinované multidisciplinární setkání odborníků, kteří s rodinou a ohroženým dítětem pracují ve své každodenní praxi.“* (Bechyňová, 2008, s.91) Výstupem případové konference je individuální plán práce s rodinou.

3. Ochranná výchova

Ochranná výchova je součástí našeho právní řádu od roku 1931. V tomto roce byl přijat zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. Byla to první ryze československá úprava soudnictví nad mládeží, do té doby jsme se řídili rakouským trestním zákonem. Zákon č. 48/1931 Sb., upravoval zásady trestního řízení mladistvých včetně stanovení způsobu a místa výkonu trestu. Zákon dále zavedl institut ochranné výchovy jako formy alternativního trestu v případě nějakého provinění.

Místem výkonu trestu měly být kromě samostatných oddělení věznic pro mladistvé i polepšovny (Schelleová, I. a kol., 2004).

V současné době je ochranná výchova upravena v zákonu č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Případy projednávají specializované soudy pro mládež, což jsou specializované senáty.

Ochranná výchova je institut trestního práva. Podle §2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, je jedním z prostředků, které jsou určeny k dosažení účelu tohoto zákona. Patří mezi ochranná opatření, která *„jsou určitou újmou a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. I když účel ochranných opatření není v trestním zákoně výslovně vyjádřen, lze říci, že aplikací a výkonem ochranných opatření se sleduje především prevence, tedy odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také izolace a léčba osob nepřičetných, resp. zmenšeně přičetných.“* (Jelínek, Melicharová , 2004, str.41).

Více o jejím uložení a účelu najdeme v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávné činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. S ochrannou výchovou se zde setkáváme zaprvé jako s druhem ochranného opatření ukládaným mladistvým, a zadruhé jako s druhem opatření ukládaným dětem mladším patnácti let.

§ 10 umožňuje soudu uložit mladistvému tři druhy opatření :

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření a
- c) trestní opatření.

Z ochranných opatření má soud dle §21 možnost uložit ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochrannou výchovu.

U dětí mladších patnácti let dopustí – li se činu jinak trestného může soud dle § 93 uložit také tři druhy opatření a to :

- a) dohled probačního úředníka,
- b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- c) ochrannou výchovu.

Účel těchto opatření je vyjádřen v §9/1 zákona č.218/2003 Sb.: „*Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.*“

Účel ochranné výchovy jakožto ochranného opatření je vyjádřen v §22 tohoto zákona : „ *Účelem ochranných opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před páčáním provinění mladistvými.*“

3.1 Podmínky uložení ochranné výchovy

3.1.1 Ochranná výchova ukládaná mladistvým

Předpoklady k uložení ochranné výchovy jsou uvedeny v § 22 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže(dále jen ZSM). Mladistvému se ochranná výchova ukládá fakultativně (nepovinně). Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu podle tohoto ustanovení, pokud :

- „*o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze*

odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije

- *dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána*

- *prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení výchovných opatření“ (§22 z. č.218/2003).*

„Základní podmínkou uložení ochranné výchovy je, že mladistvý je uznán vinným ze spáchání provinění, tedy že čin, který spáchal, naplňuje všechny formální znaky skutkové podstaty určitého trestného činu ve zvláštní části trestního zákona a zároveň naplňuje i materiální stránku, tzn. stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je vyšší než malý“ (Šámal a kol., 2004, s. 273, 274).

3.1.2 Ochranná výchova ukládaná dětem mladším patnácti let

V souladu s ustanovením §93 z.č.218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, se v případě dítěte mladšího 15 let uděluje v řízení občanskoprávním. V §93 se též rozlišuje mezi obligatorním a fakultativním uložením ochranné výchovy.

Ochrannou výchovu soud pro mládež uloží obligatorně (povinně) dítěti ve věku od 12 do 15 let, které spáchalo čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu (např. třináctiletý pachatel vraždy). Zákon zde stanoví podmínku, aby dítě v době spáchání činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a spáchalo čin před dovršením patnáctého roku věku.

Fakultativně může soud pro mládež uložit ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnácti let, jestliže to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy (např. desetiletý pachatel opakovaných loupeží).

Nutnost zajistit řádnou výchovu lze spatřovat především v případech, kdy o výchovu dítěte není náležitě postaráno, jestliže dosavadní výchova byla zanedbána nebo když to vyžaduje prostředí, v němž dítě žije.

Protože zde není stanovena dolní hranice, je možné fakultativně uložit ochrannou výchovu i dítěti mladšímu 12 let, pokud je to nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

V praxi soudů však forma fakultativní ochranné výchovy u dětí mladších 12 let není téměř vůbec využívána. Soudy před jejím ukládáním dávají přednost ukládání ústavní výchovy. – odkaz na data

Dle §5 z.č.218/2003 Sb. lze ochrannou výchovu uložit fakultativně i mladistvému, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání. Vůči tomuto mladistvému se pak postupuje obdobně dle postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších 15 let.

3.2 Vztah mezi ústavní výchovou a ochrannou výchovou

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje příslušný soud podle § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině v občansko-právním řízení v případech, kdy jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo když rodiče z vážných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Je-li to v zájmu nezletilého dítěte nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

Z procesního hlediska je rozhodování o nařízení ústavní výchovy upraveno především v §176 a následujících, zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů.

Před jejím nařízením je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Návrh na ústavní výchovu může podat OSPOD či zákonní zástupci nezletilého.

Délka trvání ústavní výchovy je určena nezbytnou nutností vzhledem k důvodům

jejího nařízení, nejdéle však do dosažení zletilosti dítěte. Ve výjimečných případech, jako například v zájmu dokončení vzdělání, může být hranice ukončení ústavní výchovy prodloužena až do devatenácti let. Toto prodloužení lze učinit pouze se souhlasem jedince, kterého se týká.

Zrušení ústavní výchovy má v pravomoci soud a může tak učinit kdykoliv na základě žádosti zákonných zástupců dítěte, jestliže splnila svůj výchovný účel anebo pokud pominuly důvody, pro které byla nařízena.

3.3 Podmínky umístění mimo zařízení, prodloužení ochranné výchovy a propuštění z ochranné výchovy

Ochranná výchova se ukládá na dobu časově neomezenou a trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Dověrší-li mladistvý osmnácti let končí ochranná výchova ze zákona, aniž by bylo potřeba zvláštního rozhodnutí soudu pro mládež.

Vyžaduje-li to zájem mladistvého, např. aby mohlo být dokončeno jeho vzdělání, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit až do dovršení jeho devatenáctého roku (§ 22/2 ZSM). O prodloužení ochranné výchovy je příslušný rozhodnout soud, pro mládež v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává.

Délka trvání ochranné výchovy tedy záleží na dvou faktorech: na dosažení účelu ochranné výchovy a na věku mladistvého, kterému byla ochranná výchova uložena z ústavního zařízení.

Zařízení má povinnost informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností a soud, který dítěti nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu o přemístění dítěte do jiného ústavního zařízení a povinnost informovat o nadcházejícím propuštění dítěte a to nejméně šest měsíců předem. Specifickou variantou pobytu dítěte je přechodné ubytování dítěte mimo zařízení. U dětí s nařízenou ústavní výchovu povoluje tento pobyt ředitel zařízení, je - li to v zájmu dítěte, například po ukončení povinné školní docházky v souvislosti s jeho dalším studiem či pracovním poměrem. V praxi je taková forma pobytu považována za podmíněné propuštění, kdy dítě je propuštěno do dlouhodobější péče rodičů, pokračuje ve studiu nebo se snaží o uplatnění na trhu práce. Jestliže pobyt dítěte v rodině probíhá bez vážnějších potíží, lze jej považovat i za určitý předstupeň ke zrušení ústavní výchovy.

U dětí s uloženou ochrannou výchovou lze rovněž povolit přechodné ubytování dítěte mimo zařízení, avšak ve zvláště důvodných případech. O podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení rozhoduje soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává (na návrh státního zástupce, orgánu sociálně právní ochrany dětí, probačního úředníka, výchovného zařízení, na žádost mladistvého, anebo i bez takového návrhu).

V zákoně č. 218/2003 Sb. v § 23 je uvedeno, že při splnění podmínek v odstavci jedna tohoto ustanovení, může soud rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení a uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření

Jedná se o tyto podmínky:

a)“ s ohledem na stadium převýchovy mladistvého lze očekávat, že i bez omezení,

jímž je podroben ve výchovném zařízení, se bude řádně chovat a pracovat“ (§23ods.1 ZSM)

b) nepominuly dosud všechny okolnosti², pro které byla ochranná výchova uložena

Pokud by tyto okolnosti již nebyly aktuální, bylo by možné mladistvého propustit z výchovného zařízení nepodmíněně.

Jestliže mladistvý nesplní očekávání a řádně se mimo ústav nechová, soud pro mládež podmíněně umístění zruší a mladistvý se musí vrátit zpět do zařízení.

(§23 odst. 2 ZSM)

Obdobně soud postupuje i při přeměně ústavní výchovy na ochrannou výchovu (§ 23 odst. 2 ZSM).

O propuštění z ochranné výchovy rozhoduje usnesením ve veřejném zasedání okresní soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává (§84 ZSM). Rozhodne o propuštění tehdy, pokud bylo dosaženo účelu ochranné výchovy před zletilostí mladistvého. Návrh na propuštění může podat státní zástupce, OSPOD, probační úředník, mladistvý, výchovného zařízení, anebo může rozhodnout i bez návrhu. Jestliže návrh na propuštění z ochranné výchovy nebyl podán výchovným zařízením, je třeba, aby soud před rozhodnutím vyslechl zástupce výchovného zařízení, ve kterém mladistvý vykonává ochrannou výchovu (§ 84 odst. 2 ZSM), a získal tak jeho názor k chování mladistvého.

4 Výkon ochranné výchovy

Vlastní výkon ochranné výchovy je upraven v § 82 ZSM, a především v zákoně č.

109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů (novelizovaný jako zákon č. 383/2005 Sb.) Samotný výkon pak upravuje a specifikuje vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují

---

² okolnosti uvedené v §22/1 z.č.218/2003

podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Ochranná výchova se vykonává ve zvláštních výchovných zařízeních spadajících do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Těmito zařízeními jsou diagnostické ústavy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. V zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, se sice v §14 odst. 2 stanovuje pro výchovné ústavy podmínku jejich odděleného zřizování pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, ale hned v odstavci 4 paragrafu 14 se umožňuje ministerstvu z tohoto požadavku udělit výjimka.

Zařízení náhradní výchovné péče má právo zakládat MŠMT i jiná právnická nebo fyzická osoba s výjimkou diagnostických ústavů. K realizaci ústavní a ochranné výchovy jsou oprávněna pouze zařízení náhradní výchovné péče zapsaná v rejstříku ministerstva.

Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy podle zákona č. 109/2002 Sb., můžeme vymezit tak, že v nich musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání, musí být vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující jeho aktivní účast ve společnosti. S ohledem na potřeby jeho věku a osobnosti s ním musí být zacházeno v zájmu jeho plného a harmonického rozvoje osobnosti. Dále je účelem školských zařízení zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.

Vedením každého školského zařízení je pověřen ředitel. Dalšími pracovníky jsou

vychovatelé, učitelé, sociální pracovníci, zdravotnický pracovník, technicko-hospodářští pracovníci, v případě potřeby etoped, psycholog, psychiatr, pediatr, logoped (Vocilka, 1994).

4.1 Diagnostický ústav (dále DÚ)

Výkon ochranné výchovy nařídí předseda senátu diagnostickému ústavu (§ 82 odst. 2 ZSM). Zde výkon obvykle začíná.

Diagnostický ústav přijímá děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou

výchovou, dále děti, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření a děti o jejichž umístění požádali zákonní zástupce dítěte z důvodů poruch chování dítěte. Má funkci nejen diagnostickou, ale i vzdělávací, terapeutickou, výchovnou a sociální. Dále plní též funkci organizační (umísťování dětí) a koordinační. Děti přijímá nejdéle na osm týdnů a zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb a s programem na reedukační a resocializační proces. Na základě komplexního vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení umísťuje děti do konkrétního školského výchovného zařízení. Vede z toho důvodu také evidenci všech dětí umístěných v zařízení a evidenci volných míst v těchto zařízeních ve svém územním obvodu.

DÚ má ministerstvem určenou oblast působnosti - územní obvod. Vypracovává pro ministerstvo návrhy potřebných změn v síti ústavů v daném obvodu. Vůči těmto zařízením disponuje odbornými, metodickými, ověřovacími a koordinačními kompetencemi (např. schvaluje jejich vnitřní řády, zabezpečuje školení a vzdělávání pracovníků v příslušných zařízeních).

Důležitým požadavkem je stabilizovat přijaté děti a adaptovat je podmínkám ústavní výchovy, včetně zakotvení potřebných hygienických, režimových a výchovných návyků (Jánský, 2004).

O dítěti vypracovává diagnostickou zprávu. Ve zprávě je mimo jiné věnována pozornost hodnotícímu popisu „...*schopností adaptace dítěte, jeho sebevědomí a schopnosti sebehodnocení, volných vlastností, společenských a pracovních návyků, vztahu dítěte k rodině a blízkým osobám, k autoritám, k vrstevníkům a ostatním dětem, informace o znalostech a dovednostech dítěte, o jeho chování ve škole, o postavení dítěte ve skupině, o jeho zvláštích a o chování v zátěžových situacích, při zvládání konfliktů, a o jeho zájmech.*“ (Vyhláška 438/2006 Sb.)

4.1.2 Dětský domov se školou (dále DDŠ)

Označení dětský domov se školou se začalo používat v roce 2002. Do té doby se nazýval „výchovní ústav pro děti“. Díky změně názvu jsou momentálně i tato zařízení častějšími příjemci sponzorských darů. Určitým kladem pro děti je i možné zmírnění jejich stigmatizace.

Do dětského domova se školou jsou zařazeny děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky s nařízenou ústavní výchovou, které mají vážnější poruchu chování, přechodnou nebo trvalou duševní poruchu, vyžadující výchovně léčebnou péči a děti s uloženou ochrannou výchovou. Základní organizační jednotkou dětského domova se školou je rodinná skupina, která může mít nejméně pět a nejvíce osm dětí.

Součástí dětského domova je škola, která zřizuje třídy po maximálně 8 dětech. Pokud v průběhu povinné školní docházky výchovné problémy dítěte pominuly, může dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou docházet do školy, která není součástí zařízení a také může v dětském domově se školou zůstat do zletilosti a mimo zařízení navštěvovat střední či jinou školu. Pokud však závažné výchovné problémy přetrvávají je dítě po ukončení povinné školní docházky umístěno do výchovného ústavu. (z.č. 109/2002 Sb.). Povinnost zřizovat zvláště dětské domovy se školou pro děti s uloženou ochrannou výchovou a pro děti s nařízenou ústavní výchovou ze zákona neplyne.

4.1.3 Výchovní ústav (dále VÚ)

„Výchovní ústav pečuje o děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální“ (§14/1 zákon č. 109/2002 Sb.).

Výjimečně je možno do ústavu umístit i dítě mladší 15 let s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, a to v případě jeho zvláště závažných poruch chování, které neumožňují jeho zařazení do dětského domova se školou.

Funkce výchovného ústavu je dvojitá: „ochrana“ společnosti nebo „ochrana“ jedince, přičemž se oba zájmy mohou střetávat. V obou případech se jedná o snahu pokusit se změnit daný stav a to formou výchovy a resocializace.

Výchovné ústavy se podle zákona č.109/2002 Sb. zřizují odděleně pro děti s ústavní a děti s ochrannou výchovou. Zákon ale zároveň umožňuje udělení výjimky Ministerstvem školství. Výchovný ústav je nekoedukované zařízení. Děti nemají volný pohyb. Po nástupu do výchovného ústavu je dítě umístěno do některé z výchovných skupin. Výchovné skupiny jsou organizační jednotkou, v jedné může být nejméně pět a nejvíce osm dětí v závislosti na jejich mentálním či zdravotním postižení nebo na míře obtížnosti výchovného působení. V jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně dvě a nejvíce šest výchovných skupin. Každý VÚ má své stanovy a vnitřní řád, který upravuje režim zařízení.

Základ činnosti ústavu tvoří příprava na budoucí povolání.

Kromě základní a speciální školy, jsou součástí většiny výchovných ústavů odborná učiliště a střední odborné učiliště.

V § 15 zákona č. 109/2002 Sb., jsou uvedena společná ustanovení pro zařízení, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou. Uvádí se zde, že lze:

- a) použít speciálně stavebně technické prostředky k zabránění útěku těchto dětí
- b) zajistit bezpečnost dětí, zaměstnaných osob a svěřeného majetku využitím audiovizuálních systémů. Plány pro využití a rozmístění audiovizuální techniky v zařízení schvaluje ministerstvo. Děti a zaměstnanci o umístění audiovizuální techniky musí být informováni.

Tyto audiovizuální systémy je možné využívat pro kontrolu okolí budovy či více budov na jednom ohraničeném pozemku, pro kontrolu vnitřních prostor zařízení, kam nemají děti přístup, pro kontrolu chodeb, místností určených pro zaměstnance zařízení a oddělené místnosti.

Plány pro využívání audiovizuální techniky včetně rozmístění sledovacích bodů v zařízeních a dále plány rozmístění speciálních stavebně technických prostředků v zařízeních a jejich jednotlivé druhy schvaluje ministerstvo a o umístění a způsobu využívání audiovizuální techniky musí být ředitelem zařízení předem informováni všechny děti i zaměstnanci zařízení.

Hlavní funkcí výchovných ústavů je reedukace a resocializace umístěných dětí.

Pojem reedukace (z lat. reeducatio = převýchova, obnovená výchova) je podle Slovníku psychologie „*snaha pomocí pedagogických metod rozvinout nevyvinuté osobnostní vlastnosti či je pozměnit společensky žádoucím směrem.*“ (Hartl, 2004, s.177).

Druhým stěžejním pojmem je resocializace (z lat. socialis = společenský), což můžeme chápat jako opětovnou socializaci. Podle Defektologického slovníku jde o „*socializační proces u osoby, u které následkem získaného defektu a následné efektivity byla snížena úroveň socializace.*“ (Sovák, 2000, s. 296).

O všech dětech jsou vychovateli vedeny denní záznamy, které mají postihnout základní výrazné projevy chování jednotlivce k ostatním dětem, vychovatelům, plnění režimu VÚ, výrazné pozitivní či negativní změny. Na základě tohoto pozorování je pak průběžně uplatňován režim odměn a trestů, metod práce přístupu k jednotlivým dětem.

4.2 OSPOD a sledování výkonu ochranné výchovy

4.2.1 Návštěvy dítěte

Od chvíle umístění dítěte v ústavu je pracovník obce s rozšířenou působností, povinen sledovat výkon jeho ústavní nebo ochranné výchovy. Práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní výchovy upravuje § 20 zákona č. 109/2002 Sb. Nad dodržováním těchto práv a povinností dohlíží pověřeni sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dítěte, dále státní zástupci. Smyslem osobních návštěv dítěte v zařízení je především sledovat jeho vývoj, zda nejsou porušována či omezována jeho práva, zda i nadále trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení.

Ústavní zařízení jsou povinna zajistit zaměstnanci obce s rozšířenou působností přístup do ústavního zařízení a poskytnout mu potřebné listiny, doklady nebo zprávy vztahující se k dítěti a jeho rodičům, pokud je ústavní zařízení má k dispozici a umožnit styk s dítětem. Také jsou povinna odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, jinému státnímu orgánu nebo pověřené osobě bez kontroly jeho obsahu.

Kurátoři pro mládež v průběhu sledování dětí v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy ve většině případů nezasahují do odborné péče, která se dítěti v zařízení poskytuje.

Návštěvy probíhají v samotném zařízení, je možné provést i návštěvu dítěte v době jeho pobytu mimo ústav v domácnosti rodičů, pokud je zde dítě na dovolence nebo v době prázdnin. Tehdy lze spojit zákonnou návštěvu rodičů s návštěvou dítěte. Převažovat by však měly návštěvy dětí v zařízení.

Při návštěvě dítěte v zařízení je OSPOD oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob a má právo nahlížet do spisové dokumentace, která je o dítěti v zařízení vedena. Ze spisové dokumentace vedené v ústavních zařízeních lze získat především hodnotící zprávy o dítěti.

Jestliže OSPOD při návštěvě zjistí, že ústavní zařízení porušilo nějakou povinnost ve vztahu k dítěti musí to oznámit zřizovateli tohoto ústavního zařízení, popřípadě orgánu, který je zřizovateli nadřízen. Zároveň je povinen oznámit zjištěné skutečnosti soudu, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu. Tím není dotčena oznamovací povinnost podle trestního zákoníku, pokud by OSPOD zjistil skutečnosti svědčící o spáchání trestního činu.

Následně má OSPOD povinnost sledovat odstranění zjištěných nedostatků a vyvíjet součinnost při přijímání potřebných opatření vedoucích k nápravě.

Zákonné návštěvy dítěte v zařízení musí pracovník OSPOD provádět osobně. Nelze využít institutu dožádání a požadovat provedení návštěv od OSPOD, který je k danému zařízení místně příslušný.

Není-li možné provést zákonnou návštěvu v zařízení z důvodu útěku nezletilého, je provedena co nejdříve po jeho zadržení a návratu do zařízení.

Své návštěvy OSPOD zařízení předem hlásí, aby bylo možné zajistit přítomnost dítěte v zařízení a podle potřeby i přítomnost kompetentních pracovníků zařízení (např. sociální pracovník, psycholog, vychovatel, učitel).

4.2.2 Návštěvy u rodičů umístěného dítěte

Po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je OSPOD povinnen jednou za tři měsíce navštívit jeho rodiče. Rodičům by měl pomoci zejména uspořádat rodinné poměry umožňující návrat dítěte do rodiny.

„Účelem je také pomoci při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně

rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkovat rodiči pomoc poradenského zařízení „(Novotná, Burdová, 2007, s. 136).

Jestliže rodiče žijí mimo územní obvod OSPOD, lze využít institutu dožádání. V tom případě se OSPOD obrací na kolegy z příslušných úřadů a žádá je o provedení zákonné návštěvy rodičů. V žádosti blíže specifikuje oblasti, na které by se měl dožádaný úřad při návštěvě rodičů zaměřit.

4.2.3 Dozor státního zástupce

Dozor státního zástupce nad dodržováním právních předpisů při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy je podrobně upraven zákoně 109/2002 Sb., a to v ustanovení § 39.

Státnímu zastupitelství působnost ve věcech dozoru ukládá i zákon č. 283/1993 Sb.,

o státním zastupitelství zakládá v § 4. Tento dozor provádí pověřený státní zástupce státního zastupitelství, v jehož obvodu se zařízení nachází.

„Při výkonu dozoru je státní zástupce oprávněn vstupovat v kteroukoliv dobu do zařízení, nahlížet do povinné dokumentace zařízením vedené, hovořit s dětmi bez přítomnosti jiných osob, žádat od zaměstnanců zařízení a dalších osob podílejících se na péči o děti potřebná vysvětlení, podávat soudu návrh na zrušení nařízené ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy, popřípadě podávat návrh na uložení ochranné výchovy dětem umístěným v zařízení na základě nařízené ústavní výchovy. Dále je státní zástupce oprávněn prověřovat, zda rozhodnutí a postupy ředitele zařízení odpovídají zákonům a jiným právním předpisům, vydávat příkazy k přijetí opatření vedoucích k odstranění stavu odporujícího právním předpisům či nařídit, aby dítě, které je v zařízení nezákonně, bylo po oznámení orgánu

sociálně-právní ochrany dětí bezodkladně propuštěno. Dozorem státního zastupitelství podle zmíněného dle výše citovaného ustanovení však není dotčena působnost orgánů sociálněprávní ochrany dětí“ (§39 zákona č. 109/2002 Sb.)

4.2.4 Pobyt dítěte mimo ústav

Na základě žádosti rodičů či jiných osob, může ředitel výchovného zařízení povolit dítěti pobyt u rodičů, popř. jiných fyzických osob, ale pouze po předchozím souhlasu OPSOD a to nejvýše v rozsahu 14 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Tato doba, s výjimkou případů, kdy byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, může být prodloužena.

Písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí obsahovat určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délku pobytu dítěte mimo ústav, na kterou se souhlas vydává, a místo pobytu dítěte.

Při vydávání písemného souhlasu s pobytem dítěte mimo ústav OSPOD přihlíží k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž bude dítě pobývat.

Má-li dítě pobývat u jiných fyzických osob než rodičů, prarodičů nebo sourozenců , požádá obecní úřad obce s rozšířenou působností místně příslušný obecního úřad obce s rozšířenou působností o prošetření poměrů a od osob u kterých má dítě pobývat si vyžádá o výpis z evidence Rejstříku trestů, protože je nutné posoudit jejich bezúhonnost.

Dle veřejného ochránce práv lze za legitimní případy zamítnutí dovolenky považovat zejména ty, kdy dítě v rámci předchozích pobytů u rodičů netrávilo čas doma, nebo páchalo trestnou činnost, nevrátilo se včas zpět do zařízení nebo se z předchozí dovolenky vůbec nevrátilo. V některých zařízeních je zákaz pobytu u dítěte používán jako trest, což bylo veřejným ochráncem práv kritizováno, neboť porušování vnitřního řádu či neplnění některých povinností není zákonným důvodem pro nepovolení pobytu u rodičů. Tento problém souvisí se systémem bodového hodnocení, který je v mnoha zařízeních zaveden. Jednání dětí bývá účelové, dodržují režim a pravidla, aby dosáhly svého cíle, ale nedochází u nich ke zvnitřnění hodnot. (Veřejný ochránce práv, 2011) Dětem s uloženou ochrannou výchovou souhlas dává soud. Podmínky

pobytu dítěte mimo zařízení stanovuje zákon č.359/1999 Sb O sociálně-právní ochraně dětí., kde se v paragrafu 30/1 říká: *„Ústavní zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti, kterému byla nařízena ústavní výchova, pobytu u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýšev rozsahu 14 kalendářních dnů při jednom pobytu. Tato doba může být prodloužena na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Bylo-li dítě umístěno v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupů, je možno povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka.“*

Dítě s uloženou ochrannou výchovou může dle § 21 zákona č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů mít povoleny mimořádné vycházky a návštěvy. Samostatnou vycházku mimo zařízení může mít na dobu nejvýše 12 hodin. Podmínku je ale, že nebude ohrožen účel ochranné návštěvy. Může mít též povoleny návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a zaměstnanců orgánu OSPOD, není-li to v rozporu s účelem výkonu ochranné výchovy.

5. Základní statistické údaje

K žádoucí návaznosti na faktickou realitu slouží především nejrůznější statistické údaje, kterými, kterými zakončujeme teoretickou částí.

průměrná délka pobytu dětí v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je □□v dětských domovech se školou 2,4 roku, některé děti jsou v zařízení až 17,4 let, □ve výchovných ústavech 1,3 roku (Gjuričová, 2007).

K 31.12.2011 bylo v ústavních zařízeních 128 dětí s uloženou ochrannou výchovou.

V roce 2011 byla ochranná výchova uložena 47 dětem. 8 dětem byla ochranná výchova přeměněna na ústavní výchovu, v jednu případě na naopak. Podmíněné umístění mimo výchovné zařízení při uložení ochranné výchově bylo uskutečněno v 6 případech. Ukončena byla 68 dětem – z toho 5 se vrátilo do původní rodiny, 59 ji ukončilo zletilostí, 4 odešli jinam <http://www.mpsv.cz/cs/7260>

V praxi je ochranná výchova ukládána velmi málo, ne více než čtyřiceti mladistvým za rok, což je méně než jedno procento odsouzených mladistvých ročně.

Ve Statistických ročenkách kriminality Ministerstva spravedlnosti jsou podle jednotlivých let uvedeny údaje o počtu osob, jimž byla uložena ochranná výchova.

Podle této Statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti byla v roce 2008 uložena ochranná výchova v 36 případech, nejvíce v kraji severomoravském a to v 18 případech. V roce 2008 spáchali osoby mladší 15 let 3122 trestných činů, nejvíce v severomoravském kraji – 770.

V obligatorním řízení je dětem od 12 do 15 let v České republice ukládáno v průměru do 10 ochranných výchov ročně.

Počet uložených ochranných výchov nekoresponduje s počtem trestných činnů.

Nedostatek odborných pracovišť

V posledních letech se stále zvyšuje počet dětí s diagnostikovaným neurologickým poškozením, psychologickým a psychiatrickým onemocněním, umístěných do výchovných ústavů. Velkým problémem je u dětí s nařízenou ÚV také přítomnost závislosti na alkoholových či nealkoholových drogách. Dětských detoxikačních zařízení je pro nezletilé po celé ČR vážný nedostatek. V současné době v rámci sítě výchovných zařízení s celorepublikovou působností fungují pouze tři výchovně-léčebná pracoviště, která se orientují na klienty s drogovým problémem. (Matoušek, Kroftová, 2003)

Nedostatky systému, tak jak je uvádí Pilař (Sborník MPSV, 2010)

„Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy :

- *došlo v posunu v charakteristice umístěných dětí za 10 let:*
- *zvyšuje se sociální zdatnost (manipulace s právy a povinnostmi)*
- *zvýšená míra agresivity a projevů násilí v chování*
- *nárůst počtu agresivních dětí s výrazným disharmonickým vývojem osobnosti, které jsou schopny jen minimálních změn*
- *nárůst počtu dětí s lékařskou diagnózou psychiatrických onemocnění a neurologických poškození mozku*
- *nárůst AT problematiky (drogových a alkoholových závislostí)*
- *prohlubování patologie rodinného prostředí, s nímž není dostatečně pracováno“*

Soudy :

- „-*Neznalost prostředí výchovných zařízení » nepřesnosti v rozhodování*
- *Často zautomatizovaný přístup k jednotlivým případům aniž by se v potřebné míře seznámily s causou» nepřesnosti v rozhodování*
- *Minimální spolupráce s ústavu při stanovení trestu či výchovného opatření » nepřesnosti v rozhodování*

- Absence porozumění potřebám dětí, z čehož leckdy plynou necitlivá řešení, která jim v lepším případě nepomohou „

- Absence soudních znalců –speciálních pedagogů při rozhodování o dítěti » nepřesnosti v rozhodování“

Veřejný ochránce lidských práv zjistil (Zpráva Veřejného ochránce lidských práv, 2006), že požadavek na oddělení režimů ústavní a ochranné výchovy je v praxi ignorován, když ve 4 ústavech, které navštívil, byly děti s uloženou ochrannou výchovou pouze zařazeny do jiné výchovné skupiny.

6. Cíl průzkumu

Průzkum by měl vnést jistý vhled do objasnění fungování spolupráce orgánu sociálně právní ochrany dětí a školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy. Měl by též reflektovat názory pracovníků OSPOD na některé aspekty institutu ochranné výchovy.

Cílem průzkumu je přinést co nejvíce informací o spolupráci OSPOD se zařízeními, kde jsou umístěny děti s výchovnými problémy a s nařízenou ochranou výchovou a stanovisek OSPOD k některým aspektům ochranné výchovy.

Ve svém průzkumu jsme si stanovili hlavní výzkumnou otázku, která zní: „ Jak spolupracuje OSPOD se zařízeními, kde jsou umístěny děti s výchovnými problémy a s nařízenou ochranou výchovou?“

7. Charakteristika sledovaného souboru

soubor tvořili pracovníci sociálně právní ochrany dětí pracujících na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Výběr účastníků rozhovorů byl ovlivněn jejich pracovištěm v Praze. Oslovili jsme všech 22 úřadů městských částí s žádostí o rozhovor. S rozhovorem souhlasilo 10 pracovníků OSPOD, ostatní se omluvily z nedostatku času. Rozhovory se tedy uskutečnily s deseti respondenty z úřadů šesti městských částí, v jejich kancelářích v průběhu jednoho měsíce. Respondenti byli seznámeni s předmětem a účelem průzkumu, byla jim zaručena anonymita a požádáno o svolení nahrávat rozhovor na MP4 přehrávač.

Není – li z nějakého důvodu možné zorganizovat osobní kontakt s respondentem, je možné použít dotazník. Na internetu jsme vyhledali stránky obcí s rozšířenou působností, následně jejich obecní úřady a sociální odbory

s emailovými adresami kurátorů. Zjistili jsme, že v České republice celkem pracuje na městských úřadech s rozšířenou působností 525 kurátorů pro mládež. Všem jednotlivě (mimo těm s kterými byl učiněn rozhovor) byl zaslán dotazník. Nebyl poslán hromadně a to z důvodu, že jsme usoudili, že kurátory to takto bude motivovat více k odpovědi a že si neřeknou, že může odpovědět někdo jiný ze seznamu.

V úvodu emailu s dotazníkem byli respondenti seznámeni s cílem dotazníků a byla jim zaručena anonymita. V závěru emailu byli požádáni o vyjádření všech svých názorů a postřehů (viz. příloha 1)

7. Metody průzkumu

Strategie průzkumu a analýza získaných dat byly založeny na technice kvalitativního výzkumu. Průzkum byl realizován formou polostrukturovaných rozhovorů, dále byl pro potřeby průzkumu sestaven dotazník s otevřenými otázkami, které kopírovaly strukturu otázek ve scénáři polostrukturovaného rozhovoru. Dotazník v tomto případě nahrazoval polostandardizovaný rozhovor. V případě potřeby doplňujících informací byli respondenti kontaktováni elektronickou poštou, v řadě případů i telefonicky.

Pomocí dotazníku jsme zjišťovali formou písemných odpovědí informace o názorech a postojích respondentů k danému tématu. Zpět se vrátilo 25 % dotazníků, to znamená, že data jsou získaná z konečného počtu 131 respondentů.

V průzkumu tedy půjde o vytěžení informací z písemného a slovního vyjádření osob nazvaných respondenty. Explorativní metody jsou jako prostředky šetření často používané pro jejich snadnou dostupnost a v případě dotazníku i pro možnost oslovení většího počtu respondentů najednou. Chceme získat detailnější obraz zkoumané sociální reality.

Kvalitativní výzkum jsme zvolili z toho důvodu, že jde o problematiku, která dosud není dostatečně prozkoumaná a ani odborná literatura nenabízí dostatek podkladů a teorií, na kterých by bylo možné průzkum založit. Cílem kvalitativního výzkumu bylo mimo jiné odhalit pohled participantů na zkoumanou věc z hlediska jejich postavení a jejich profesních zkušeností.

Jak poznamenává Babbie (2010), kvalitativní výzkum provádíme v našem životě, kdykoli pozorujeme nebo participujeme na sociálním jednání a pokoušíme se mu porozumět. Obecně kvalitativní výzkum definuje Strauss a Corbin (1999, s.10) jako „*jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“

Kvalitativní výzkum má své výhody, za něž jsou označovány například jeho schopnost získat hloubkový popis případů a podrobný vhled při zkoumání subjektu. (Hendl, 2005) *Polostrukturované dotazování se vyznačuje jasně definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací* (Hendl, 2005, s. 164).

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku jsme zjišťovali prostřednictvím dílčích výzkumných otázek (DVO). Ty jsme převedli do takové podoby, aby byly měřitelné v sociální realitě, to znamená, že jsme je převedli na konkrétní otázky. Tento proces se nazývá operacionalizace a je konečným vyústěním metodologické přípravy před započítím sběru dat.

Interpretace výsledků průzkumu

Jednotlivé interpretace jsou dokreslovány konkrétními výroky respondentů. Výroky nejsou výčtem všech reakcí, ale jen nejzajímavější ukázkou a podložením platnosti jednotlivých údajů (Miovský 2006). Údaje v grafech jsou uvedeny v procentech

DVO1 Jaké jsou představy pracovníků OSPOD o významu a cílech spolupráce se zařízeními ?

První otázka zjišťovala, v čem respondenti spatřují význam a cíl spolupráce se zařízeními.

Pracovníci OSPOD se všeobecně shodli na tom, že význam spolupráce spočívá ve větší informovanosti o dítěti pro individuální přístup k němu, pro získání důvěry rodičů, zlepšení vztahu mezi dítětem a rodiči, mezi zařízením a dítětem a rodiči V otázce týkající se cílů, jaké při svojí práci sledují, se shodují,

že je to snaha pomoci dítěti a rodině. Význam spolupráce zúčastněných organizací spočívá především v poskytování

efektivnější pomoci, nebo intervence do životní situace umístěných dětí.

Výsledkem úspěšné intervence by mělo být zařazení dítěte zpět do běžného života, bez projevů delikventního chování, nebo recidivy tohoto chování.

Tohoto cíle dosahují tím, že se snaží být v kontaktu se zařízením co nejvíce, zjišťují, jak se mění situace, co pro to zařízení dělá, co pro změnu dělá rodina dítěte.

V dosahování tohoto cíle se však pracovníci mohou setkat i s jistými bariérami, bránícími v účelné práci. Respondenti jako největší překážku vidí nezáměr dítěte změnit své chování nebo přístup a nezáměr rodičů o vyřešení situace.

DVO2 Jakou problematiku řeší OSPOD se zařízením nejčastěji ?

Respondentů jsme se ptali jaká problematika je nejvíce zaměstnává, s čím se na ně zařízení obracejí nejčastěji. Pro lepší orientaci jsme některé odpovědi na tuto otázku rozčlenili na „podkapitoly“

Z výpovědí respondentů vyplývá, že zařízení se na OSPOD obrací vždy, když je potřeba cokoli zařídit, projednat s rodiči. OSPOD zprostředkovává kontakt ústavu a rodiče a to v případech, kdy rodiče nereagují na výzvy zařízení (např. vyřízení dokladů pro dítě – občanské průkazy, pasy, přihlášky ke studia a další). Pokud dítě má být z ústavu propuštěno a nebude se vracet do rodiny, zařizují mu alternativní bydlení - např. „ Domy na půl cesty“

Dále se jedná hlavně o dovolenkové pobyty, řeší se rodinná situace dítěte, finanční možnosti rodiny, aktuální stavy a problémy dítěte, útky, dále vhodné obory vzdělávání ,přenos informací a motivů k rodičům, situaci dítěte, jehož věk se blíží plnoletosti – zařizují domovy na půli cesty.

- dovolenky

jednou z velmi častou věcí ohledně které OSPOD spolupracuje se zařízeními jsou dovolenky. V současné době je tendence pouštět děti na dovolenky domů co nejvíce.

Pobyt dítěte u rodičů nemusí být vždy povolen a to v těch případech, kdy je rodinné

prostředí pro dítě nežádoucí. OSPOD by měl dle zákona o sociálně právní ochraně dětí dovolenky zamítat z důvodu nevyhovujících podmínek doma. Někdy se respondenti setkávají i se situací, kdy po nich chce zakázání dovolenky ústav. Z šetření vyplynulo, že někteří kurátoři v tomto vychází zařízení vstříc a dovolenky pro závadové chování dítěte zamítnout. Neděje se tak ale často, spíše se kurátoři se zařízeními domlouvají z výchovných důvodů na omezení/ zkrácení či zamítnutí, rodiče jsou o tom vyrozuměni. Běžné ale je, že pokud má dítě kázenské přestupky, zařízení informuje OSPOD, že dítě na dovolenku nepustí. Většinou se tyto věci konzultují předem. Taktéž OSPOD dovolenku zamítne, když ho zařízení požádá pozdě a není možné prověřit poměry u rodičů .

Respondenti uvádí, že dovolenky zamítají pro vážné problémy v rodině, z důvodu bytových a finančních, dále z důvodu, když se dozví, že se dítě opakovaně řádně z dovolenek nevrací, požívá na nich alkohol či jiné drogy, páchá na nich trestnou činnost Vždy to společně projednáme, hledáme souvislosti se špatným jednáním na dovolence

„Ústav o dovolenku ani nežadá, když nemá splněno chování v ústavu“

„Kolikrát nás i kontaktuje ústav, abychom dítěti my zakázali dovolenku do rodiny, protože v ústavu mělo problémy a je to vlastně forma potrestání, pokud má v ústavu problémy a omezí mu kvůli tomu výhody, tak mu asi podle těchto pravidel nevznikne nárok na dovolenku, ale někdy to ústav alibisticky žádá po nás – pak dítěti sdělí, že dovolenku zakázala kurátorka a to já odmítám. To že zařízení musí vyhotovit zamítavé rozhodnutí ve správním řízení je sice pro ně určitě otravné, ale je to jejich kompetence, nikoli naše.“

„Dle zákona by se neměla zamítat pro špatné chování v ústavu, ale dělá se to. Vždy však po domluvě s rodičem. Následně máme zkušenost, že se dítě více snaží a dovolenka je povolena v dalším termínu. Rozhodně to nebereme jako trest, ale jako motivaci pro dítě.“

„ Dříve jsem zamítal pro špatné chování, nyní mě většinou jen zařízení informuje o tom, že dítě mělo na dovolenku odjet ale po konzultaci s rodiči dítě na dovolenku neodjíždí, aby bylo dítě zodpovědné za své chování.“

- Útěky dětí ze zařízení

Častým problémem, kterému kurátoři pro mládež musí čelit, jsou útěky dětí .Často se děti na útěku skrývají ve své rodině, zpravidla přímo u rodičů, příp. se zdržují u svých kamarádů.

Podle zákona o sociálně právní ochraně dětí mají ústavní zařízení povinnost informovat o útěku OSPOD a soud, který nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu. Pokud utíká dítě s uloženou ochrannou výchovou je útek kvalifikován jako maření úředního rozhodnutí a je trestný. V praxi ale takovému dítěti podle respondentů stejně nic nehrozí.

Obvyklou praxí dle OSPOD je, že ústavy nejeví o návrat problematických dětí zájem a že ani nejsou na jejich přítomnosti v ústavu nebo na zabránění útekům zainteresovány. Je to z toho důvodu, že systém financování těchto zařízení nezohledňuje fakt, zda je dítě přítomno v zařízení či nikoliv. Finanční dotace jsou vázány na počet lůžek, bez ohledu na počet skutečně přítomných dětí. Tento způsob financování tedy nijak nepřispívá k motivaci zařízení omezovat útěky dětí. Dítě je ale na útěku v mnohem horší situaci, než bylo před umístěním do zařízení. Nechodí do školy, nemá peníze a své potřeby často uspokojuje nelegálním způsobem. Útekovost dětí z ústavu je podle kurátorů dlouhodobě neřešený problém.

Na útek dítěte z výchovného ústavu je pohlíženo jako na prokazatelné porušení povinností, uložených mu jednak zákonem č. 109/2002 Sb., § 20, odst. a), a jednak jako na porušení vnitřního řádu zařízení. Za těchto podmínek může být dítěti uloženo opatření ve výchově v rozsahu, který vymezuje § 21 zákona č. 109/2002 (tj. odnětí výhody, snížení kapesného, zákaz trávení volného času mimo zařízení, odnětí možnosti účastnit se atraktivní akce nebo zákaz návštěv). O návratu dítěte do zařízení informuje výchovný ústav rodiče nebo zákonné zástupce

dítěte, oddělení sociálně-právní ochrany, soud, který ústavní výchovu nařídil, a policii České republiky. V případě, že se dítě nevrátí z pobytu nebo uteče

z vycházky a pokud bydlí na menším městě kontaktuje zařízení OSPOD, aby ověřil situaci v místě bydliště. Kurátor pokud zná dobře prostředí dítěte, zjišťuje zda se dítě nachází u rodičů a snaží se vést rodiče ke spolupráci a k odpovědnosti za dítě.

Respondenti vyjadřují názor, že by zařízení neměla dávat dítěti hned po přijetí osobní volno mimo ústav, *„neboť uteče a je to předem jasné. Bohužel se nám to opakovaně stalo. Veškerá snaha jde pak vniveč.“*

„Nelíbí se mi, když dítě, které bylo na útěku za pár dní ústav opět bez problémů pustí na další dovolenku.“

- Drog

Respondenti uvádí nárůst na drog – hlavně pervitinu.

Není podle nich přílišná ochota zařízení umístit děti do zařízení specializovaných na léčbu závislostí. Operuje se s motivací k léčbě, která obvykle schází a s těmito dětmi nijak speciálně nepracuje.

„Setkávám se s neochotou děti umístit do zařízení specializovaných na léčbu závislostí.pochopil bych to u dětí, které nechtějí s drogou skončit, ale pokud samo dítě chce s drogou končit a léčit se to vážně nechápu. Často to vychovatelé, ale i vedení a často odborníci jako etopedové a psychologové nepodporují s tvrzením“stejně zase skončí na drogách“.

„Problémy jsou i v umístitování dětí v psychiatrických léčebnách, vedení ústavů nechce své klienty zařazovat na jiná odborná pracoviště a pak se diví, že děti stále dokola utíkají ze zařízení, kde se nic nezmění. Mě se několikrát povedlo umístit dítě do komunity nebo do psychiatrické léčebny, ale vždy to byl neskutečný boj a povedlo se to jen tehdy, když jsem našel v ústavu spojení.“

„Uvítali bychom specializované léčebné zařízení a to hlavně pro děti mladší 15 let. Pro ty starší se dá ještě něco sehnat“

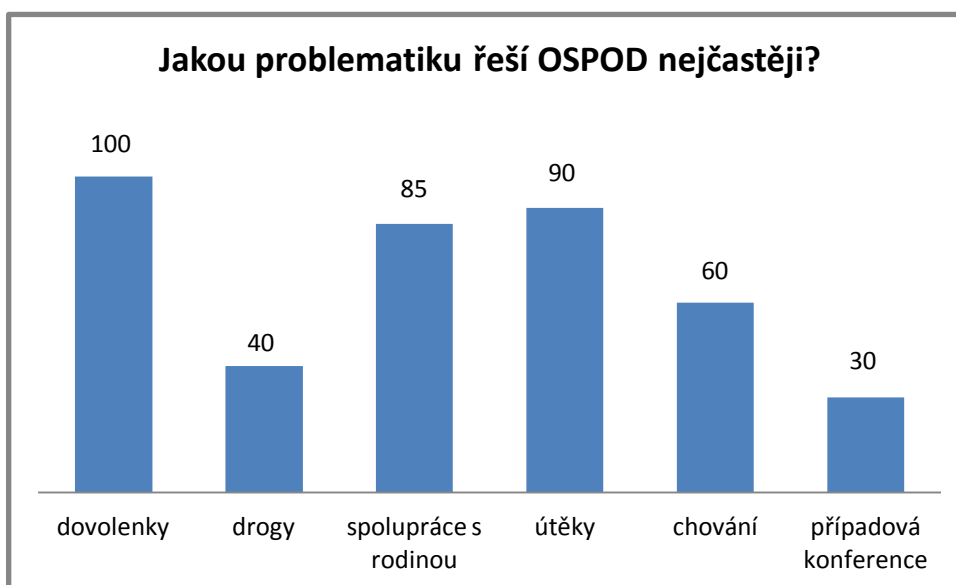
- Případové konference

Respondenti hodnotí případové konference jako efektivní formu práce. Na těchto setkáních probíhá především výměna informací a řeší se problémové situace.

Jejich praxe se zvolna ujímá. Zkušenost s nimi má zatím 30% respondentů. Případové konference svolávají pracovníci OSPOD, někdy je iniciátorem společného setkání výchovné zařízení.

V řadě případů je ale bariérou vzájemného kontaktu vzdálenost mezi organizacemi. Je-li dítě v ústavu např. na Moravě, ale pochází z Prahy, lze případovou konferenci hůře organizovat.

Graf 1

DVO 4 Jak hodnotí OSPOD spolupráci se zařízením?

Zajímalo nás jaké jsou způsoby komunikace mezi těmito dvěma institucemi, jaká je četnost kontaktu mezi nimi a jak respondenti spolupráci hodnotí.

Z šetření vyplynulo, že kontakt se zařízením je individuální a vychází z potřeb dané situace a dítěte. Telefonicky či emailem se uskutečňuje s některými zařízeními několikrát týdně, s jinými jednou za 14 dní nebo za měsíc.

Všichni respondenti navštěvují dítě jednou za tři měsíce, 4 respondenti uvedli, že dítě navštěvují jednou za 2 měsíce.

Prostředí, ve kterých jsou návštěvy prováděny, jsou různá. V některých ústavních

zařízeních mají určenou návštěvní místnost, kde má kurátor s dítětem soukromí, nikdo je při rozhovoru neruší. Jinde je návštěva prováděna v jídelně či v kanceláři sociálních pracovníků, což respondentům není zcela příjemné a nepovažují to za vhodné prostředí pro návštěvu dítěte. Oprávnění kurátora hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob je vždy respektováno.

Z diskuze s pracovníky OSPOD vyplynulo, že děti velmi negativně vnímají, pokud za nimi jejich kurátor přijíždí pouze z formálních důvodů. I když většinou označují kurátora jako důvod proč se ocitly v ústavu, z jeho návštěvy mají radost. V mnoha případech je totiž jedinou osobou, která se o ně zajímá, která chce vědět, jak se mají, co je trápí. Při každé návštěvě také kurátoři dítěti přivezou nějakou drobnost - mají pro to zvlášť určené finanční prostředky. Kurátoři ví, že když dítě vycítí opravdový zájem, spíše se na ně obrátí i s tím s čím by potřebovalo pomoci. Některé informace pracovníci v zařízení nemusejí od dětí vždy mít, což může třeba jejich práci i ztěžovat.

V písemném a telefonickém styku jednájí pracovníci OSPOD vždy se sociální pracovníci zařízení a také s ní se jim nejlépe jedná. V době návštěv zařízení

kromě ní jedná i s vychovatelem nebo etopedem. Někdy se přidává i ředitel zařízení.

„Závisí to od případu. S některým ústavem jsem v kontaktu třeba 3 krát týdně, s jiným 2 krát do měsíce.“

„Podle potřeby telefonicky, ať už z naší strany nebo ze strany zařízení.“

„Snažíme se být v kontaktu minimálně 1krát za měsíc, v případě výchovných či jiných problémů častěji.“

„Intenzita záleží na zájmu rodiny a na chování dětí.“

V poslední letech se spolupráce dle respondentů zlepšila. Přisuzují to tomu, že v zařízeních přibylo více odborníků – hlavně etopedů a kvalifikovaných pedagogů a využívá se více forem práce s dětmi. K spolupráci se vyjadřují, že je to vždy o lidech, záleží na konkrétním člověku. S někým se jedná lépe, s někým hůře. Každé zařízení je jiné, v některém zařízení je vše bez problémů, v jiném jsou třecí plochy. Pracovníci OSPOD, ale poukazují na to, že se vše snaží vytelefonovat, vyřešit a že občasné odlišné názory, úhly pohledu, nemají vliv na kvalitu spolupráce.

„Vždy je v zařízení někdo, s kým se jedná více či méně dobře a také si můžete vybrat, pokud vám někdo nesedí, můžete zkusit jednat s jinými osobami. Ale jak říkám, já hodnotím spolupráci jako výbornou.“

„Se sociálními pracovníky povětšinou dobrá, chyba bývá na straně ředitelů, kteří odmítají sdílet informace s okolím – prezentace výchovného ústavu jako bezproblémového. Velkým problémem bývá interní komunikace v zařízení mezi vychovateli a sociální pracovníci. Pedagogové nepovažují mnoho věcí za podstatné (chování, projevy, kontakty klienta), na poradách to sociální neříkají, nezapisují. Pak chybí sociální pracovníci potřebný přehled a materiál pro návštěvy OSPOD i práci s rodinou.“

„Nemám žádnou negativní zkušenost, vždy skvělá.“

„... spolupráce celkem dobrá, nejlépe se jedná se sociální pracovníci, nejhůře s řediteli.“

„...většinou ji vyhodnocujeme jako dobrou, ojediněle je s nějakým zařízením spolupráce horší, kdy nás neinformují o chování dítěte.“

Polovina respondentů ve stávající spolupráci neviděla žádné nedostatky. Ovšem druhá polovina nedostatky viděla, a to především v nepředání informací.

Jako příklady uvedli situace, ve kterých byly zatajeny vážné poruchy chování dítěte nebo nesděleno podezření z užívání drog. Další problém dalo by se říci jsou dovolenky, kdy ústavy chtějí pustit dítě na dovolenku hned po přijetí, nebo velmi brzo potom, co se vrátí z útěku

Pracovníci OSPOD očekávají od zařízení předávání informací.

Ukazuje se, že v mnoha případech OSPOD není informován tak, jak by si představoval.

Informovanost dle jejich názoru záleží na individuálním postoji a charakteru člověka, který pracuje v zařízení

„Samo zařízení většinou nesdělí zásadní informaci např. že se dítě vrátilo z dovolenky pod vlivem pervitinu.“

„Máme poznatky, že nás zdaleka neinformují o všech záležitostech týkajících se dítěte a není ze stran zařízení ochota umístit do specializovaných zařízení.“

„Hned po umístění dítěte do zařízení se snažím domluvit pravidla nebo spíše se ujistit, že mi skutečně budou hlásit všechno.“

„Informovanost je rozdílná v závislosti na konkrétním zařízení, pokud mám hodnotit průměrem, tak spíše nedostatečná, informace dostáváme zpožděně, někdy vůbec.“

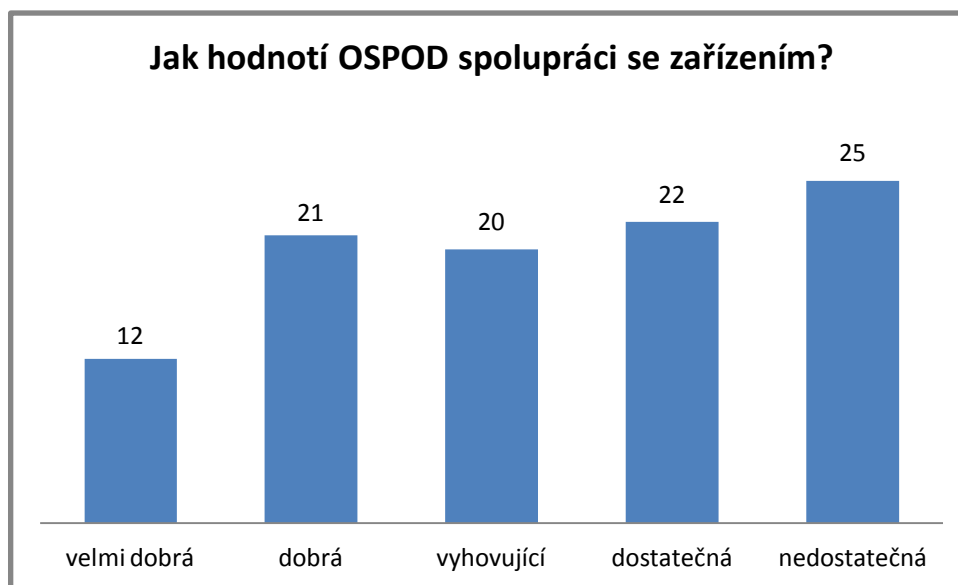
„S útěky je to špatné, dochází k prodlevám, někdy ani nevíme, že je dítě na útěku, co se týká drog tam ty informace bývají přesnější.“

„Zpravidla jsem ihned informován o jakýchkoliv problémech, útěky, pozitivní testy, porušování kázně.“

„Vše si musím hlídat a obvolávat sám.“

„Informovanost je špatná Nedostáváme průběžné informace o dítěti, o návštěvách rodiny v ústavu a jeho chování prostě nic.“

Graf 2

DVO5 Kolik má OSPOD dětí s uloženou OV ?

Chtěli jsme vědět, jak často se OSPOD setkává s institutem ochranné výchovy. Z odpovědí kurátorů vyplývá, že někteří se za celou dobu své praxe, nebylo výjimečné, že i dvacetileté s ochrannou výchovou nesetkali. Důvodem u některých bylo to, že neměli ve svém místě působení děti s takovými problémy u kterých by musela být uložena. U jiných, kteří počtem mírně převažovali fakt, že nevidí rozdíl mezi ústavní a ochrannou výchovou. Častým případem byla i skutečnost, že ochranná výchova byla nařízena u dítěte pobývajícím v ústavu, které ale bylo na útěku až do své zletilosti, takže nebyla realizována. Někteří respondenti uváděli, že se setkali s velmi rozdílnými rozhodnutími soudu. Mají nebo měli děti, které dostaly ochrannou výchovou za menší prohřešky, než ty, kterým soud pouze nařídil ústavní výchovu. Většinu dětí mají umístěnou ve výchovných ústavech, jak vyplývá z grafu 4.

„... soudy OV příliš nerealizují, neboť vědí, že děti jdou do stejného zařízení jako děti s klasickou ÚV, klienti se tohoto typu opatření ani neobávají.“

„Za 10 let jsem měl nařízenou OV pouze u jednoho klienta.“

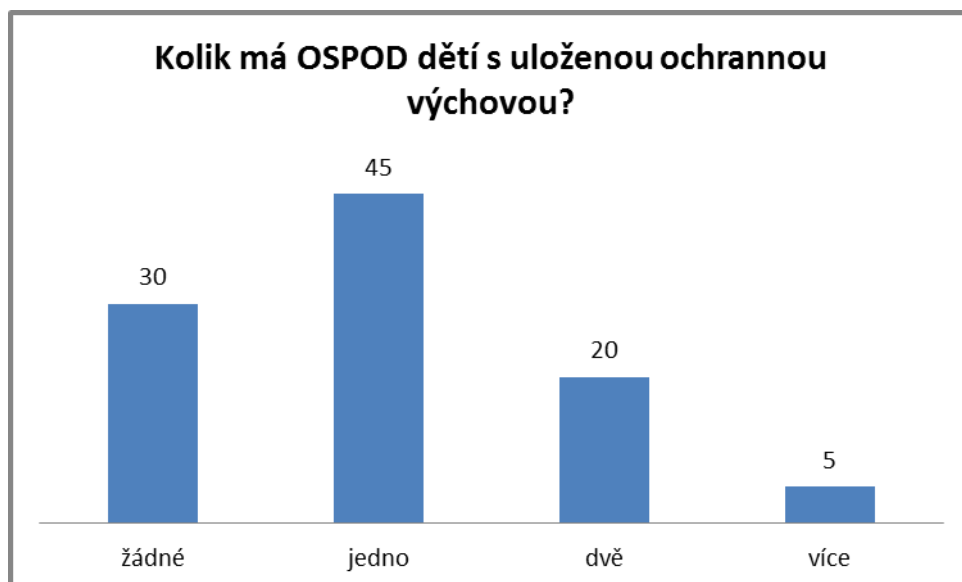
„Za celé období mé 12 leté praxe na OSPOD dva klienti.“

„S tou legislativou jaká je si někdy říkám, jestli má OV smysl, jestli není lepší opravdu institut ÚV a pak trestní opatření, např. obecně prospěšné práce – ať pracují, protože pro tuto skupinku mladistvých práce zdarma je možná největší trest.“

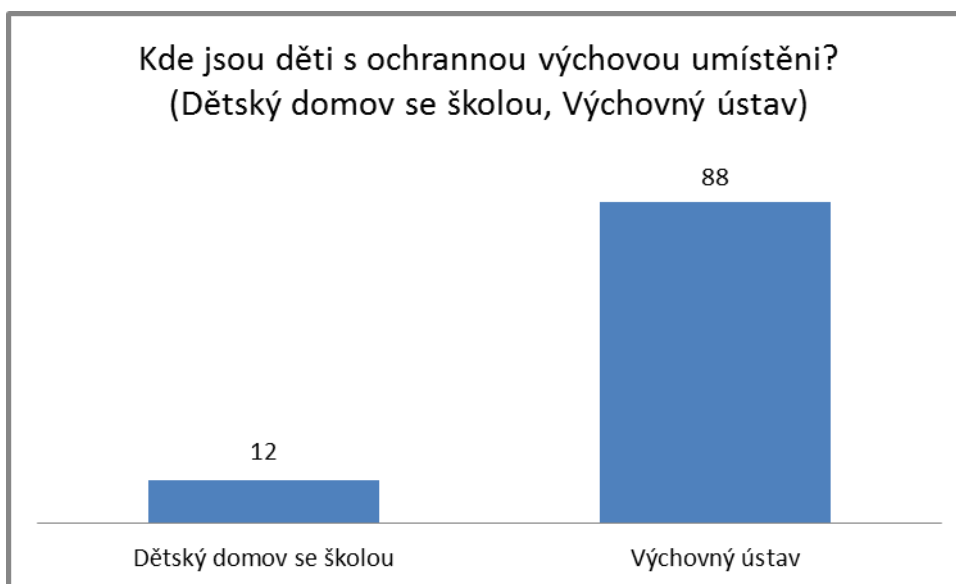
„Pokud by OV byla realizována v jiných ústavech, kde by nebyla možnost útěku, podávali bychom návrh častěji.“

„ příliš mi není jasné rozhodování soudů, za krádeže dá ochranku, opravdovým lumpům jen ústavku“.

Graf 3

Graf 4

DVO6 Měly by se podle OSPOD děti s uloženou ochrannou výchovou umísťovat do zařízení určených výhradně pro výkon ochranné výchovy?

Vzhledem k tomu, že dosud neexistuje zařízení určené výhradně pro děti s ochrannou výchovou a tyto děti jsou umísťovány mezi děti s nařízenou ústavní výchovou chtěli jsme vědět, jak na tuto situaci pohlíží respondenti.

Názory respondentů byly velmi rozdílné. Od rozhodného „ano“ měly by se umísťovat odděleně až po stejně rozhodné „ne“ neměly. Nejvíce respondentů by ale vidělo vhodnější, aby děti s OV byly umísťovány do zařízení určených jen pro OV. Shledává, že je pro tyto děti lepší pokud jsou ve stejném zařízení jako děti s uv. Velmi častým byl názor, že záleží na důvodech, pro který byla ochranná výchova uložena, tedy na tom, jak rizikové chování je a zda je možno s dítětem s OV pracovat spolu s dětmi s ÚV.

Jako hlavní důvody proto, aby se děti s OV umísťovaly společně s těmi co mají UV uváděli respondenti tyto : ...“ je potřeba aby děti vnímaly nenarušený kolektiv“,

„ ...není rozdíl mezi dítětem s nařízenou ÚV a uloženou OV“

„ OV se nařizuje málo a takové zařízení jen pro OV by muselo přijímat děti z celé republiky, neměli by výběr z učebních oborů“

„Podle mých zkušeností není moc velký rozdíl mezi dítětem u kterého je nařízena UV a je v dětském domově se školou nebo výchovném ústavu nebo je uložena OV. Takže bych je nechala pohromadě.“

Důvody proto, aby se umisťovaly zvláště, uváděli následující : *„můžou mít nepříznivý vliv na ostatní děti“*

...“aby měli motivaci pro změnu chování“.

...“ aby si uvědomili závažnost svých jednání“

Dále častými argumenty bylo:

„Ov je nařízena v rámci trestního řízení a proto by se mělo s těmito klienty pracovat na jiné úrovni“

„Před lety jsem měla chlapce s OV v Boleticích, měl jeden velký průšvih, jinak měl chování bezproblémové a dalo se s ním dobře vycházet, v zařízení s ním nebyl jediný problém. Nyní mám děti s nařízenou ÚV, jsou agresivní, v zařízení skoro nevladatelný, často na útěcích.“

„ Problémem je to, že ve výchovných ústavech stále neexistuje diferenciaci klientů dle důvodu nařízení ústavní / ochranné výchovy.“

„...OV se nenařizuje příliš, specializovaný ústav se všemi parametry pro výkon OV by musel přijímat děti z velké části území - pro mnohé dět nemožnost přiměřeného kontaktu s rodinou, nemotivovanost, malá šance k nápravě chování, celodenní pobyt pouze mezi výrazně narušenými dětmi rovněž z reedukačního hlediska není příliš prospěšný.“

„... pokud budou mezi dětmi s ústavní výchovou, tak OV ztrácí svůj význam.“

„ OV je přísnější výchovné opatření, tak proč míchat s dětmi, které mají uloženo opatření mírnější.“

„Rozdíly v režimu jsou minimální, stejně jako postihy za maření soudního rozhodnutí v případě útěků – klienti s OV toho využívají a většinou jsou na dlouhodobých útěcích

(více než děti s ÚV), které končí vazbou nebo až dosažením zletilosti.“

..“soudy si při ukládání opatření lépe uvědomí rozdíl mezi režimem ÚVa OV

...“ děti s delikty (loupeže, vraždy či násilné činy), měly by být dány stranou před ostatními dětmi, které jsou v zařízeních – měly by mít přísnější program a zařízení by mělo mít srovnatelné zabezpečení jako věznice (zajištění kamerovým systémem, mřížemi v oknech, příp. ochranou).“

„Já beru OV jako trest a proto se domnívám, že by zde měl být program zpočátku rozplánován minutu po minutě, první část OV by měla být přísná, po určité době by následovala odměna ve formě většího volna a umožnění aktivit bez dozoru a poté přeměna OV na UV.

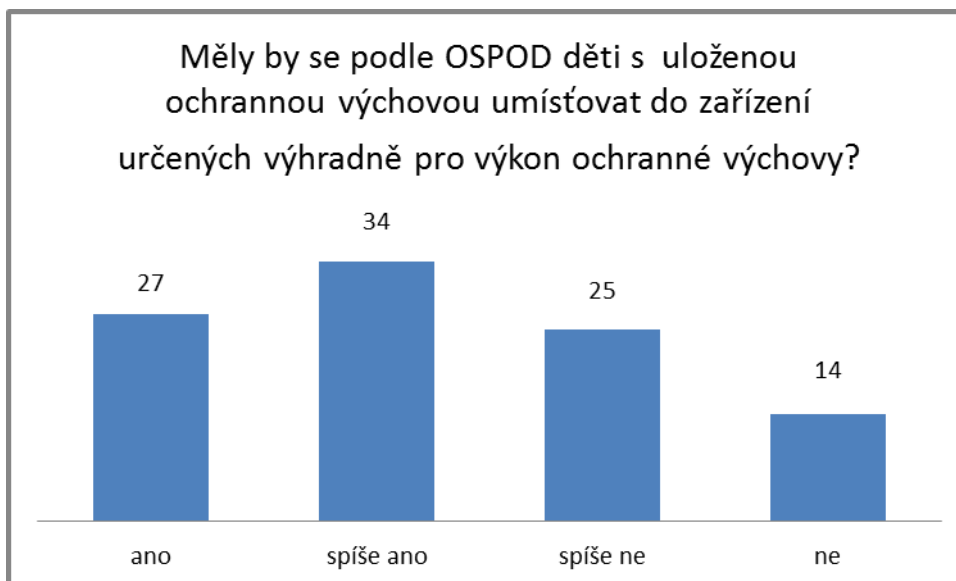
„Ano, nedošlo by k „znehodnocení“ institutu OV“

„Přístup ke klientům s OV by měl být zcela odlišný a to normální ústavy a DDŠ nedokážou zajistit. Tito klienti jsou víc na útěku než v ústavu a starší pak stejně končí ve vězení. To by specializovaný ústav dokázal eliminovat a zabránit by tak dětem v pokračování trestné činnosti nebo braní drog, což by bylo i v jejich prospěch“.

„V praxi by se měla role tohoto opatření posílit!!!.“

„Jsem přesvědčena, že bychom měli my kurátoři pokud jsme o tom přesvědčení ov navrhovat, aby ji soudci začali častěji ukládat a tím by mohl být zvýšen tlak na diferenciaci zařízení pro uv, aby to opravdu nebylo totéž. Myslím, že diferenciaci by byla jak ve prospěch“ochranářů“ tak „ústaváků“.“

Graf 5

DVO7 Setkal se OSPOD s přeměnou ústavní výchovy na ochrannou a opačně ?

Zajímalo nás, pokud dítě s nařízenou OV zlepšilo své chování, zda je mu OV přeměněna na ÚV, případně zda se tak děje i opačně. Respondenti se setkali ponejvíce pouze s přeměnou ÚV na OV a to z důvodu útěků klientů ze zařízení na kterých se dopouštěli protiprávního jednání. S přeměnou OV na ÚV se setkalo pouze 7% respondentů. Chování dětí se dle nich natolik nezlepšilo, aby ředitel zařízení mohl podat návrh na přeměnu.

“... několikrát , důvodem přeměny OV na ÚV bývají často útky.“

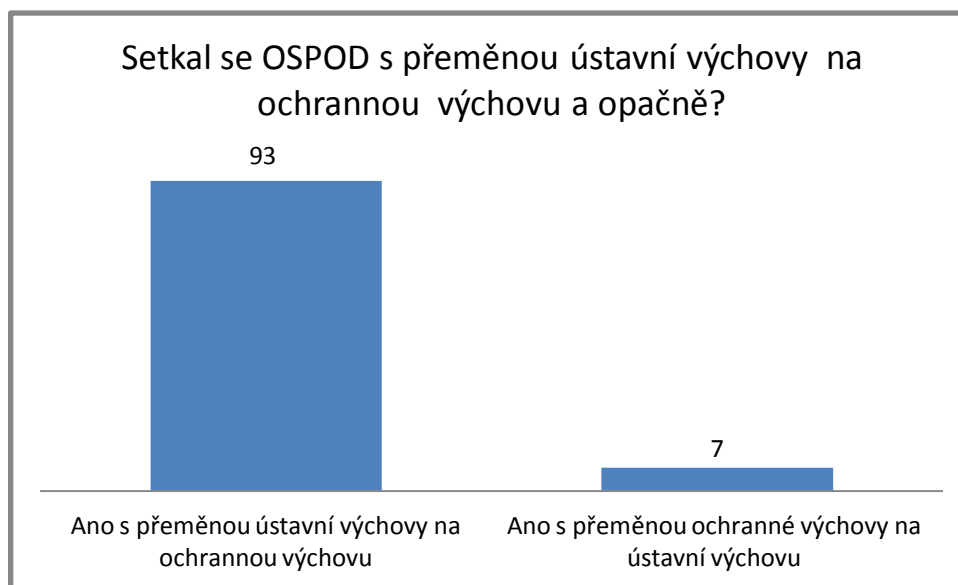
„...mám zkušenosti jen s přeměnou ÚV na OV, s druhou variantou jsem se za celou dobu své 15 leté praxe nesečkala. Nikdy nedošlo k tak výraznému zlepšení , aby proto byly důvody. Naopak všichni, u kterých byla nařízena OV, byli nakonec vazebně stíhání a skončili v VTOS.“

„...mám právě podaný návrh na přeměnu OV na ÚV. Důvodem podání návrhu byla samozřejmě změna situace k lepšímu, ale také právě do budoucna úvaha o větších možnostech nezletilého stran vzdělání (nebýt omezen jen na ústavy s OV), ale také bývají často ústavy s OV daleko od místa bydliště dítěte, rodiny

a neskutečně daleko musí jezdit. Z dovolenky má pak polovinu času, zbytek stráví ve vlaku a v autobuse.“

„...klient mě navrženou změnu OV na ÚV, ale krátce před soudním jednáním utekl z ústavu, takže změna neproběhla, naopak OV byla prodloužena na 19 let.“

Graf 6

DVO8 V kolika případech soud návrhu OSPOD na OV nevyhověl?

Dále nás zajímalo jaké mají pracovníci OSPOD zkušenosti s rozhodováním soudu pokud podají návrh na ochrannou výchovu.

Z odpovědí respondentů vyplývá, že soud jejich návrhu převážně vyhověl. Ochrannou výchovu navrhují po důkladném zvážení a až když mají pro soud veškeré podklady.

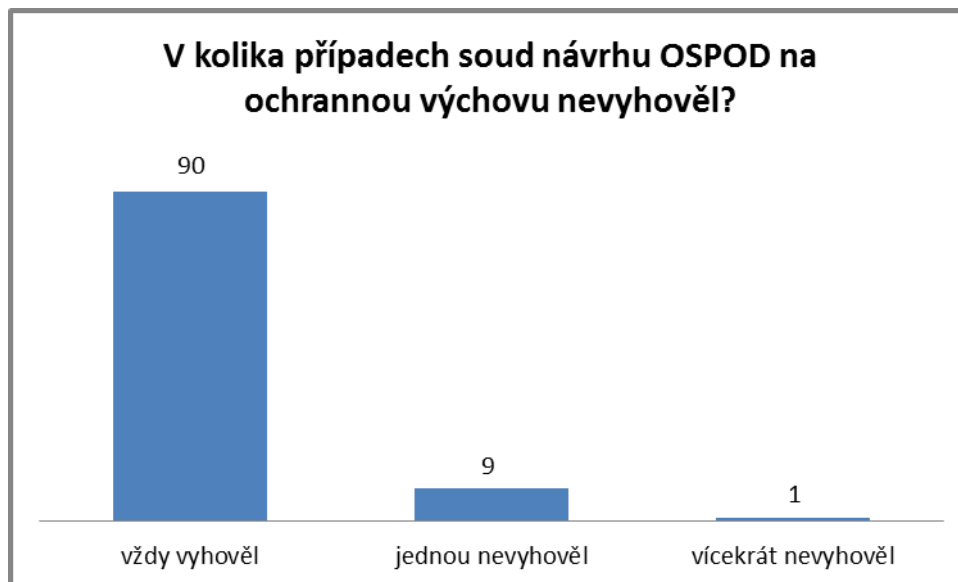
„V jednom případě nám soud nevyhověl“

„V současné době řeším klienta u kterého mi obvodní soud vyhověl a nařídil ochranou výchovu, ale nyní, mimochodem po 13 měsících krajský soud ochranou výchovu zamítl a vrátil vše k projednávání obvodnímu soudu.“

„Ov jsme zatím nemuseli navrhovat – náš případ vyplynul z návrhu státní zástupkyně.“

„Pokud jsme v minulosti navrhovali soud vyhověl.“

Graf 7

DVO9 Jak mají podle OSPOD zařízení intervenovat, aby ovlivnili chování dítěte?

Chtěli jsme vědět, jak respondenti vnímají reedukační proces, na co by se dle nich měli v zařízení zaměřit, jaký by měli mít program, aby ovlivnili změnu chování dítěte.

Pro lepší orientaci jsme odpovědi na tuto otázku rozčlenili na „podkapitoly“

- Odborná pomoc

Mnoho respondentů uvádělo, že v ústavech je velké množství dětí s psychickými problémy pro které je nutná odborná pomoc psychologa nebo psychiatra. Ti by měli být v zařízení nastálo. Dítě potřebuje odbornou pomoc

v daném momentu a není tedy dostačující, když se s odborníky setká jen někdy a to ještě v jejich určený čas.

„Jako poměrně častý problém spatřuji výchovnou práci s dítětem, často se nic dlouhodobě neřeší a když problémy v chování vygradují, žádají OSPOD o intervenci. Málokdy zajistí dítěti odpovídající psychologickou pomoc.“

„Ústavy argumentují, že na cesty za odborníkem nemají peníze, takže s jedním dítětem nejedou, počkají až třeba musí jet pět dětí. Až když jsou děti vhodný k hospitalizaci, tak to dělají často a rádi, že se jich zbavějí.“

- Příprava na život mimo zařízení

Z ústavní výchovy by děti měly odcházet připravené relativně samostatně zvládat

běžné nároky praktického života (komunikace s úřady či samostatné hospodaření

s penězi..). Tomu by měla být dle více přizpůsobena struktura volnočasových programů a výchovného působení především s důrazem na sociální trénink výše zmiňovaných

situací. Respondenti vidí velké rezervy v přípravě dětí na život mimo zařízení, zařízení se málo zaměřují na samostatnost dětí.

„Velmi důležitá je příprava dětí na život mimo zařízení. Zde jsou velké rezervy, protože děti nemají nastaveny modely, které jsou v rodině běžné. Děti jsou zvyklé brát hodně věcí jako samozřejmost, neznají příliš cenu peněz, měly by se prohloubit jejich praktické znalosti (kde se co vyřizuje – úřady, ale i firmy a instituce, co je potřeba zaplatit, aby jim nehrozila exekuce, vysvětlení povinností vyplývajících z pracovního poměru...“

...“klient např. nezná hodnotu peněz, neumí se orientovat na úřadech, domnívám se, že toto je hodně zanedbávané a způsobuje to později klientovi nemalé problémy.“

„ Ústavy hlavně nenaplnují onu definici“ rodinného typu“. Děti nedělají ty úkony, které se dělají v rodinách, počínaje maličkostmi (prádelna jim vypere, někdo vyžehlí, kuchařka uvaří, vychovatel vyřídí věci na úřadě atd.), jsou naprosto nepřipraveni k životu. Toto by se mělo změnit. Není to potřeba dělat systémově, to si musí každý ředitel domova zařídit. Čili ne milion zábavných akcí, to děti jenom poškozují, ale povinnosti v domácnosti.“

- práce s rodinou

Dle respondentů by nedílnou součástí výchovné práce by měla být práce s rodinou -

co nejvíce zapojit rodiče, poskytnou rodinnou terapii - výchovné programy pro rodiče i děti. Rodině doporučují blízkou spolupráci se zařízením, hovořit s vychovateli, psychology. Většinou bez efektu. I když je ústav blízko bydliště, rodiče do něj často nejezdí a když už tam přijedou, tak odpoledne, v podvečer a tou už jsou důležití pracovníci pryč.

Kurátoři by uvítali službu - asistenta přímo pro rodiče. Viděli by to jako propojenou spolupráci : asistent + rodič + ústav + dítě + kurátor.

„...Více zapojit rodinu. To postrádám. Rodiče jsou jaksi mimo, probíhají dovolenky, ale tím se jejich výchovné působení a zacházení s dítětem nezlepší.“

„ vzhledem k časté nespolečnosti rodičů a širší rodiny je ovlivňování chování hodně ztíženo.“

- program na volný čas

Dle respondentů si v některých zařízeních děti stěžují na nudu a nadbytek volného času, který neumí smysluplně využít

„Představovala bych si kvalitně zpracované a bohaté volnočasové aktivity.“

...“ každopádně jsem v některých zařízeních zaznamenala naprostý nedostatek společných volnočasových aktivit.“

- Další

Zde uvádíme další názory respondentů, které se často objevovaly.

„Velmi příznivý ohlas u našich dětí má pozitivní vzor některých dospělých v rámci ústavu nebo učitelů, identifikaci vidím jako důležitou, protože těch dobrých vzorů nemělo dítě pravděpodobně ve svém okolí dostatek. Také metody směřující k ocenění ze strany druhých (každý může být v něčem dobrý a pocit úspěchu je povznášející a motivující) jsou pro získání sebevědomí velmi dobré. „

...“dát zažít úspěch, odvádění pozornosti od závislosti na materiálu.“

...*“přístup založený na důslednosti, ale hlavně na povzbuzení a na pochvalách i za maličkosti. Pro většinu dětí je toto změna se kterou se často neseškávaly.“*

...*“zaměřit se na individualitu dítěte, ušít mu program reedukace na míru a zapojit do toho veškeré dostupné metody.“*

...*“zaměřit se na návykové látky, stoupá počet umístěných dětí se závislostí na alkoholu a pervitinu - preventivní programy –šikana, drogy, toto ve školních zařízeních postrádám.“*

...*“ vše záleží na dispozicích dítěte, ne každé se chce napravit nebo změnit své chování, zařízení jsou zaměřena dobrým směrem.“*

...*“ většinou spíše vnímám problém ve vztazích mezi chovanci samotnými. Motivované děti s možností pozitivní změny velice často podléhají vlivu těch, kteří takový zájem nemají a to nejen v důsledku šikany, ale i samotného zájmu nějakým činem se zviditelnit a do kolektivu zapadnout.“*

„Motivovat ke zlepšení, dát zažít úspěch, nabízení řady různých pracovních aktivit s možností určitého výdělku.“

„Zapojit klienty do chodu zařízení, do prací v obci a fyzické práce jako v případech terapeutických komunit.“

Názory některých respondentů byly i velmi skeptické

„Moje představy jsou už asi zkreslené dlouholetou praxí, kdy si už nedělám příliš iluzí o tom, že by DDŠ a VÚ nějak významně narušeným dětem pomáhaly. Je velmi málo takových ústavů, kde s dětmi opravdu pracují a věnují se jim. Někdy mám pocit, že ty děti tam jen přežívají, bez jakéhokoliv zájmu.“

...*“ mám po více než dvacetileté praxi dojem, že nefunguje prakticky nic.“*

„Problémem je, že ve výchovných ústavech stále neexistuje diferenciací klientů dle důvodu nařízení ústavní /ochranné výchovy. Pokud se tam např. školák setkává s toxikomanem, pachatelem loupežného přepadení či sexuálním násilníkem je to špatně. Nevím, zda pak takový sebelepší program může tuto tristní situaci řešit.“

...*“individuální a odborná pomoc s každým dítětem – ale to je nejspíš utopie“.*

...*“program by měl být zaměřen především na změnu postojů (klienti s OV často vidí své chování jako zcela normální , že na něj mají právo- „potřeboval jsem peníze, tak jsem si je prostě vzal“, ale to je často nereálné.“*

„Myslím, že chod určitých zařízení lze jen těžko chápat, někdy zde mají děti menší dohled a kontrolu než doma.“

Graf č. 8

Závěr průzkumu

Výchozím materiálem pro spolupráci OSPOD a zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy je zákon o sociálně-právní ochraně dětí a zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Dále, se jejich vzájemná spolupráce odvíjí na základě zavedených postupů a podle zkušeností pracovníků, získaných postupem času v praxi s dětmi a jejich rodinami. Tyto zavedené postupy vycházejí z hodnot, které pracovníci uznávají a z cílů, jakých se snaží při svojí práci dosáhnout. Nejdůležitějším prvkem spolupráce je vzájemná komunikace mezi oběma institucemi. Spolupráce je v písemné, telefonické a osobní formě, přičemž všichni dotazovaní by upřednostnili raději osobní kontakt se zařízeními.

Spolupráci se zařízeními chápou pracovníci OSPOD jako komunikaci rovnocenných partnerů, kteří mají pouze odlišné možnosti působení a pravomoci.

Pro spolupráci je velice důležité, že se pracovníci OSPOD i zařízení shodují v cílech jejich práce. Obě instituce si kladou za cíl začlenění dítěte do řádného života společnosti.

Výpovědi některých respondentů naznačují, že spolupráce mezi těmito dvěma institucemi není úplně bezchybná. Velkou roli zde hraje otázka lidského faktoru.

O průběhu a formě spolupráce rozhodují svým chováním především pracovníci OSPOD a to svým postojem a zájmem o klienta, svojí zangažovaností, a kapacitě věnovat se všem klientům. Z průzkumu vyplývá, že ve spolupráci OSPOD se zařízeními převažuje pozitivní hodnocení spolupráce.

Jako v každé lidské komunikaci je nedostatkem sdílení a předávání informací, ale i to lze při dobré vůli překonat.

Pobytem dítěte v ústavní péči by mělo být dosaženo celkových pozitivních změn v jeho způsobech chování, jež bylo před umístěním vnímáno jako nežádoucí až nepřijatelné. Ačkoliv se pracovníci obou institucí mohou sebevíce snažit o dosažení požadovaného cíle, jejich záměr může být zmařen nezájmem dítěte cokoliv na sobě změnit a zejména nepříznivým vlivem způsobeným jeho dlouhodobým útekem ze zařízení. Dopustí-li se dítě útěku ze zařízení, na kterém se může pohybovat i několik měsíců, ztrácí ústavní péče zcela svůj význam. Naopak je riziko, že se u dítěte objeví další patologie, které dosud nemělo.

Respondenti poukazovali na různé možnosti výchovných zařízení ohledně větší efektivity při působení na děti. V současné době postrádají dostatek psychologů a psychiatrů zapojených do ústavní péče. Někteří respondenti byli ale velmi skeptičtí ohledně výchovného působení na dítě během jeho pobytu v ústavu. Z průzkumu vyplynul i požadavek společné terapie rodičů a dítěte v zařízení a tedy otázka : Jak této společné terapie docílit?

Také ochranná výchova dle většiny z nich neplní svůj účel, protože soudy mají ke stejným případům odlišný přístup co do formy opatření. Ústavy nejsou schopny udělat taková opatření, která by účinně zamezila útekům dětí s ochrannou výchovou, které utíkají z ústavů častěji než děti s nařízenou ústavní výchovou.

Rovněž tak se většina respondentů přiklání k názorů, že by se ochranná výchova měla vykonávat ve specializovaném typu školských zařízení, aby se zamezilo vzájemnému prolínání a ovlivňování dětí s diametrálně odlišnou problematikou.

Z průzkumu tedy vyplývá i to, že dle respondentů je nutné v daleko větší míře sjednotit praxi soudů z hlediska důvodů pro nařízení ústavní výchovy či uložení ochranné výchovy a provádět větší diferenciaci při umístování a reedukaci klientů.

Závěr

Náš stát usiluje o zvyšování ochrany práv a zájmů dětí, jako základní cíl si staví posílení preventivní a terénní práce s rodinami. K dalšími důležitým oblastem patří rozvoj spolupráce a vzájemné informovanosti multidisciplinárních týmů, prohlubování metodiky práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami, zvyšování profesních pravomocí pracovníků působících v oblasti práce s ohroženými dětmi. Základem převýchovného procesu jako jediné možné formy etopedické práce s dětmi je ústavní péče.

Tato práce měla za úkol objasnit principy spolupráce orgánů sociálně-právní ochrany dětí s dětskými domovy se školou a výchovnými ústavu.

Teoretická část práce byla rozdělena do pěti tematických kapitol, které poskytly informace ke sledované problematice.

V teoretické části jsme použili dostupné materiály jako je platná legislativa a odborná literatura.

Teoretické poznatky jsme doplňovali o výzkumná a statistická data z prostředí institucionální výchovy. Strategie průzkumu a analýza získaných dat byly založeny na kvantitativním výzkumu.

V praktické části jsme popsali přípravu průzkumu, jeho průběh a interpretaci získaných dat. Výsledkem výzkumu je popis toho, jak probíhá spolupráce mezi orgánem sociálně – právní ochrany dětí a zařízeními. Dále z průzkumu částečně vyplývají i některé sporné aspekty institutu ochranné výchovy.

Seznam literatury

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami. Praha.: PORTÁL, 2008. ISBN 978-80-262-0031-4

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník. 1. vydání Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HENDL, J. Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace. Praha : Portál, 2005. ISBN 8073670402

HRDINOVÁ, A., KRUPIČKOVÁ, P., ŠTĚTKOVÁ, P., HANUŠOVÁ, L., PETRANOVÁ, J., 2010. *Na jedné lodi aneb jak uspořádat případovou konferenci v oblasti péče o ohrožené děti* [on-line]. [cit. 2012-06-05]. Web: <http://www.rozumacit.cz/obcanskesdruzeni/ke-stazeni>

JÁNSKÝ, P. Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. HradecKrálove : Gaudeamus, 2004. ISBN 8070411147.

JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou Praha: Linde Praha a.s.,

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. Praha : Portál, 2003. ISBN807178771X

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., BRABENEC, F. Zákon o sociálně právní ochraně dětí. Komentář. Praha: Linde, 2007

SOVÁK M. a kol. Defektologický slovník, 3. vydání : H& H 2000. ISBN 80-86022-76-5

ŠÁMAL, P., A KOL. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2004

SCHELLEOVÁ, I., a kol. Právní postavení mladistvých. Praha: Eurolex, 2004

STRAUSS, A., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno : 1999.

ŠPATENKOVÁ, N., Krizová intervence pro praxi. Praha : Grada : 2004. . ISBN 8024705869113

VOCÍLKA, M. Výchovné ústavy v České republice. Praha: MŠMT, 2001

ZOUBKOVÁ, I. Kontrola kriminality mládeže. Dobrá voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002

Internetové zdroje

PILAŘ, J. Náhradní výchovná péče v nahotě reality. Dostupné na:

<http://ww.ucitelskenoviny.cz/index.php?archiv&clanek=2755&PHPSESSID=4a396186660aec5c08ca7f5264cc98cf>

PILAŘ, J, SBORNÍK MPSV, 2010

Veřejný ochránce práv - zpráva

<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2011/poznatky-ochrance-z-navstev-zarizeni-pro-deti/>

Statistická ročenka kriminality. 2009 [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, vydáno 2010 [citováno 2. června 2012]. Dostupný z : <<http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>>.

Metodické pokyny <http://www.mpsv.cz/cs/7260>

Zákony

Zákon č.109/2002 Sb o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MŠMT 334/2003 Sb, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Úmluva o právech dítěte [online]. c1989 [cit. 2012-06 -12]. Dostupný z WWW: <http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_dokumenty.asp>

Příloha č. 1

Témata pro rozhovory a dotazník

Jaké jsou představy pracovníků OSPOD o hodnotách, cílech a způsobech práce?

Jaké hodnoty jsou při práci uplatňovány?

Jaké cíle sledujete při práci s dítětem?

Jak těchto cílů dosahujete?

Jaké jsou bariéry při dosahování těchto cílů?

Co od sebe navzájem pracovní OSPOD a zařízení očekávají?

Funguje spolupráce OSPOD a zařízení na základě nějakých metodik?

Jak pracovníci hodnotíte vzájemnou spolupráci?

S jakými obtížemi se při vzájemné spolupráci střetáváte?

Co naopak při spolupráci funguje dobře?

Jak byste si představovali ideální spolupráci?

Jak probíhá komunikace?

Informují Vás o všem?

Pořádáte případové konference?

Co řešíte nejčastěji?

Jakými způsoby spolu s druhou stranou komunikujete?

Jak často se navzájem kontaktujete?

Je tato frekvence dostačující k efektivnímu řešení problémů klientů?

Komunikují spolu v rámci spolupráce na případu stále tíží pracovníci?

Kolik máte dětí s uloženou OV?

V jakém zařízení ?

V kolika případech soud vašemu návrhu na OV nevyhověl?

Na co by se měli v zařízení zaměřit, jaký by měli mít program, aby ovlivnili změnu chování dítěte?

Setkal/a jste se přeměnou ÚV na OV?

Měly by se podle Vás děti s OV umísťovat do zařízení určených výhradně pro OV?

Ukázka části písemné odpovědi respondentky

1. Se zařízeními jsme v kontaktu osobně při každé návštěvě dítěte podle zákona o SPOD. Kromě rozhovoru s dítětem mluvíme vždy se sociální pracovníci, dle potřeby též s e. topedem, vedoucím vychovatelem, psychologem, někdy ředitelem, vedoucím učitelem nebo pracovníci řešící „příspěvek na úhradu dítěte v ÚV“, event. s vychovatelem. Jinak se zařízeními velmi často telefonujeme, trůufám si říci, že většinou jsme v kontaktu velmi úzkém. Když se něco

řeší, což je velmi často je to třeba několikrát týdně, když je „klid“, voláme si občas, nejméně bych řekla lx za měsíc. Je to velmi variabilní. JCdyž je nějakou dobu „tichopo pěšině“ sami — dgzaržení zpravidlaza voláme^ajvyměníme si informace z poslední doby ^Osvědčuje se to7 máme tak kontinuální přehled o prospívání dítěte, můžeme se vzájemněInfofomovat o aktuálnícfl^álost^h_vjrodině, které mají vliv na dítě a o aktuálních problémech se společně~TadíCTíějčastěji jednáme se sociální pracovníci, dále pak dle potřeby s osobami shora uvedenými.

2. Myslím, že zařízení se v průběhu let v informování OSPOD významně zlepšila. O útěcích se zpravidla dozvídáme neprodleně, je nám zasílána písemná informace a také se radíme s cílem zjistit pobyt dítěte. O ostatních problémech se dozvídáme buď telefonicky nebd' při "návštěvě zařízení: zpravidla na náš dotaz, ale i z iniciativy zařízení, zejm. je-li potřeba nějakých dalších společných kroků nebo koordinace činností.

Drogy: Nevzpomínám si, že bychom museli některé zařízení „tlačit“ k umístění dětí do specializovaných zařízení. Řekla bych, že ústavy se často postupem doby dopracují k hlubším poznatkům o drogové současnosti dítěte než jsme toho před umístěním byli schopni my, což považuji za logické, neboť dítě je v zařízení 24 hodin denně, zatímco v „ambulantní péči“ mnohdy skutečný stav zjistit dobře nelze (bývá bagatelizován, ale i zveličován). Pokud se v zařízení zjistil hlubší (drogový) problém nebo vznikl aktuální (psychiatrický) problém, zařízení samo iniciovalo umístění dítěte do specializovaného zařízení nebo na psychiatrii.

3. Ve většině případů tak neučiníme a mám za to, že bychom ani neměli. Zařízení se to snažíme vysvětlit a společně se domluvit s rodiči (např. na posunutí dovolenky) tak, aby to bylo vůči dítěti výchovné, aby to tak přijali i

rodiče a současně to nebylo chápáno jako „bránění dítěti v kontaktu s rodiči“. Koneckonců i rodiče mohou přijet na návštěvu za dítětem. Pokud dohoda všech zúčastněných není možná a důvod nepovolení dovolenky by spočíval pouze ve špatném chování dítěte v zařízení, pak se domnívám, že bychom „nesouhlas neměli

vydat, a také jej zpravidla nevydáme. To, že zařízení musí vyhotovit zamítavé rozhodnutí ve správním řízení, je sice pro ně určitě otravné, ale je to jejich kompetence, nikoli naše, abychom to „řešili“ naším nesouhlasem, jehož zdůvodnění by podle mého názoru bylo „vachrlaté“.

4. Poté, co nám zákon o SPOD uložil povinnost jezdit do zařízení osobně, byla na straně zařízení spíše obava, že budeme dalším „kontrolorem, který jim jen bude něco vytýkat. Myslím, že i zařízení časem zjistila, že osobní návštěvy pracovníků SPOD jsou ve prospěch dítěte i proto, že jeho situaci může pracovník osobně projednat s příslušnými pracovníky zařízení: tak jako je pro dítě přínosný osobní kontakt s určitým pracovníkem, tak je přínosný osobní kontakt SPOD a zařízení ÚV, neboť jednání tváří v tvář, případně několika zainteresovaných, přináší hlubší možnost vysvětlení, porozumění a přijetí „optimálních opatření ve prospěch dítěte. Já osobně jsem velmi uvítala zavedení zákonné povinnosti navštěvovat dítě v zařízení právě ze shora uvedených důvodů, přestože je to často značně vyčerpávající, zejména při návštěvě vzdálených zařízení nebo věznic. Ale jsem hluboce přesvědčena, že i relativně krátká osobní návštěva je v zájmu dítěte a v jeho zájmu je i možnost osobních jednání zařízení-OSPOD.

Vidím, že jsem odbočila od tématu. Spolupráci se zaměstnanci zařízení (nejčastěji tedy soc. / pracovníky a dalšími jak shora uvedeno) v posledních letech vnímám jako velmi dobrou. I Občasné odlišné názory, úhly pohledu, podle mých poznatků nemívají vliv na kvalitu / spolupráce. Jedinou výjimkou byla celkově spolupráce s Diagnostickým ústavem pro mládež
I v Brně, Veslařská ul.

5. Donedávna jsme se domnívali, že je pořádáme, avšak pň nedávném semináři jsme zjistili, že to, co děláme, nejsou případové konference, ale „porady nad případem“. Do budoucna asi
' půjde o to, co pod pojmem „případová konference“ definuje nový zákon o SPOD.

6. Myslím, že s tím, jak přibýlo v posledních letech (cca od účinnosti současného zákona o ÚV) v zařízeních etopedů, event. psychologů a kvalifikovaných pedagogů, je bohatší i působení na děti. Osobně by mi připadal smysluplný odborně, multidisciplinárně vytvořený program zaměřený na snižování agresivity, s nímž by se mohli pracovníci zařízení a také kurátoři seznámit, event. projít výcvikem a integrovat jej do činnosti zařízení, do jednotlivých složek působení, do výcviku dovedností dětí.

7. Nevím, jestli by muselo jít o zvláštní zařízení, ale větší diferenciaci by asi byla vhodná. Možná by to i zvýšilo ochotu některých soudců nařídít v indikovaném případě ochrannou výchovu. Zatím mám dojem, že ochrannou výchovu někteří soudci (mladistvých) moc neberou na vědomí, zejm. pokud má již dítě nařízenou ÚV, protože „se to stejně vykonává na stejném místě jako ústavka“. Tak radši dají trestní opatření. U dětí mladších 15-ti let se jim to zase někdy zdá „moc přísné opatření“, neberou v potaz, že jde o opatření

ochranné.

Osobně jsem v pracovním kolektivu vyslovila názor, že bychom měli (my kurátoři), pokud jsme o tom přesvědčeni, ochrannou výchovu navrhopvat, aby ji i soudci (kteří vždy v nových věcech mívají zpoždění - viz dříve obecně prospěšné práce, zařazení do SVP u dětí mladších 15-ti let apod.) začali častěji ukládat, a tím by mohl být zvýšen tlak na diferenciaci zařízení pro výkon ústavní výchovy, aby to opravdu nebylo totéž. Myslím, že diferenciace by byla jak ve prospěch „ochrankám“, tak „ústaváků“.

8. V současnosti máme (náš úřad) 3 chlapce s nařízenou ochrannou výchovou, z toho jednomu byla uložena jako opatření dítěti mladšímu 15-ti let v „Rod“

9. Nevím, šlo o ojedinělé případy za poslední léta (2, 3? na našem úřadě), ochrannou výchovu také navrhuje spíše výjimečně. Jednou ji naopak uložil soudce v tr. věci mladistvého bez našeho návrhu, ale v odvolacím řízení nařízena nebyla pro neefektivnost, neboť už v době rozsudku soudu 1. stupně mu zbývalo do zletilosti cca 6 měsíců (to byl také jeden z důvodů, proč jsme ochrannou výchovu nenavrhovali, chlapec navíc žil v rodině, neměl nařízenou ÚV.)

10. Ano. Asi u 2 dětí, které měly nařízenou ÚV, byla nařízena OV (v jednom případě u dítěte mladšího 15-ti let v „Rod“). Přiznám se, že dříve jsme pořádně nevěděli, co se pak dělá s tou ÚV. Teď už jsme poučení, že někdo podá návrh nebo podnět (v našem případě OSZ podalo návrh, my bychom asi mohli podat podnět) soudu na zrušení ÚV z důvodu, že byla nařízena OV, která má prý před ÚV přednost a nemohou být nařízeny paralelně.

S přeměnou OV na ÚV jsme se dosud neseťkali a myslím, že to asi velmi ojedinělé, -^pokučTse to vůbec stalo. Vyvozuji to z přednášky JUDr. Šámala v Praze na semináři o zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, který také říkal, že o tom neví. Podat takový návrh soudu může podle zákona o ÚV a OV ředitel zařízení, v němž se vykonává ochranná výchova. A s ohledem na to, že obojí se vykonává ve stejných zařízeních, nemají asi (dle JUDr. Šámala) ředitelé zařízení žádnou motivaci k tomu, aby takové návrhy podávali. U nás teď jeden tatínek podal soudu podnět, aby změnil OV na ÚV, ale objektivně podmínky splněny nejsou, tak jde jen o to, jak s tím soud naloží procesně.

